

rissime, ut scias Origenem tria volumina in hanc A Epistolam conscripsisse, quem et nos ex parte secuti sumus : Apollinarem etiam et Didymum quosdam Commentariolos edidisse ; e quibus licet pauca decerpimus, plura etiam ex sancti viri Augustini sententiis, quas per diversos ejus libros invenire quivimus, hanc exposuimus Epistolam, et nonnulla quæ nobis videbantur adjecimus sive subtraximus, ut studiosus statim in principio lectorum agnoscat hoc opus vel alienum esse vel nostrum.

ELOGIUM SANCTI AUGUSTINI.

Amantissimus Domini sanctissimus Augustinus,

* Scilicet, *ad Romanos.*

calamus Trinitatis, lingua Spiritus sancti, terrenus homo, sed cœlestis angelus, in quæstionibus solvendis acutus, in revincendis hæreticis circumspectus, in explicandis Scripturis canonicis cautus, etc. Ex ipsius sancti viri sententiis, quas pro diversis ejus libris invenire quivimus, hanc exposuimus Epistolam ^a, aliqua etiam ex Origenis Expositione ibidem adjunximus, nonnulla etiam, ut nobis visum est, pertractavimus. Nullam admonitionem meliorem potui invenire, quam Epistolæ primæ Pauli apostoli, quam nisi, quia tota inde agitur, ut merita hominum tollat, unde maxime nunc monachi gloriantur, et gratiam Dei commendet.

B

ANNO DOMINI DCCCXL.

LUDOVICUS I

COGNOMENTO PIUS, IMPERATOR AUGUSTUS.

^a LUDOVICI PII VITA

Incerto auctore, sed qui se professione astronomum, et in palatio ipsius imperatoris versatum testatur.

(Apud Chesnium, Historiæ Francorum Scriptores.)

PROLOGUS.

Cum gesta priscorum bona malave, maxime principum, ad memoriam reducuntur, gemina in eis utilitas legentibus confertur. Alia enim eorum utilitati et ædificationi prosunt, alia cautelæ. Quia enim primi in sublimi veluti specula consistunt, et ideo latere nequeunt, eo fama eorum latius propagatur, quo et diffusius cernitur ; et tanto quique illorum bono pluri alliciuntur, quanto prominentiores se imitari gloriantur. Hæc ita se habere majorum produnt monumenta, qui relatione sua posteritatem instruere studuerunt, quisque principum quo calle mortalium iter triverit. Quorum nos studium imitantes, nolumus esse vel præsentibus inofficiosi, vel futuris invidi, sed Actus Vitamque Deo amabilis atque orthodoxi imperatoris Ludovici, stylo licet minus docto, contradimus. Fateor enim, et absque fuco adulationis dico, quia succumbit cujusque, non dico meum, quod perexiguum est, sed magnum ingenium, materiæ

* Quæ scripsit hic auctor usque ad tempora imperii Ludovici, profitetur in Prologo se Ademari nobilissimi ac devotissimi monachi relatione didicisse, qui eidem Ludovico cœvus et connutritus fuit. Posteriora autem per seipsum vidisse atque comperisse significat, dum rebus interesset palatinis. Cæterum

C tantæ. Etenim auctoritate divina discimus, sanctam Sapientiam docere sobrietatem, sapientiam et justitiam, et virtutem, quibus nihil est dulcius in vita hominibus : quarum ille ita comitatu indivise adhæsit, ut nescires potius quam in eo admirari deberes. Quid enim ejus sobrietate sobrius, quæ alio nomine frugalitas sive temperantia nominatur ? Ita enim ea usus est, ut illud vetustissimum proverbium et ad cœlum usque celebratum ei fuerit familiarissimum, quo dicitur : *Ne quid nimis.* Sapientia vero delectabatur ea quam Scripturæ auctoritate didicerat dicente : *Ecce timor Domini, ipsa est sapientia.* Justitiam porro quanto colerit affectu, testes sunt qui ejus novere studium quo flagrabat, ut quisque hominum ordo ordini suo justa persolveret, et Dominum super omnia, proximum vero tanquam se diligeret. Jam vero virtus adeo ei coaluerat, ut tot ac tantis pulsatus malis, lacessitus tam privatis quam externis injuriis, nullo tamen, Deo custode, pectus ejus invin-

editio ista nunc recognita variisque in locis emendata est, ad fidem duorum mss. eod., quorum unum antiquissimum subministravit bibliotheca Thuana, alter paulo recentior servatur in bibliotheca Alex. Petavii.

cibile potuit injuriarum pondere frangi. Uni tantummodo ab æmulis ascribebatur culpæ succubuisse, eo quod nimis clemens esset. Nos autem cum Apostolo dicamus talibus : *Dimitte illi hanc injuriam*. Sed hæc utrum vera sint necne, perlegens quisque scire poterit. Porro quæ scripsi usque ad tempora imperii, Adhemari nobilissimi et devotissimi monachi relatione didici, qui ei coævus et connutritus est. Posteriora autem, quia ego interfui rebus palatinis, quæ vidi et comperire potui, stylo contradidi.

INCIPIT NARRATIO VITÆ.

Famosissimus regum, nullique suo tempore postponendus, Carolus, cum post obitum paternum, fratrisque Carlomanni infaustum occubitus, populi regni que Francorum suscepisset unicum gubernaculum, invincibile sibi arbitratus est adfore salutis prosperitatisque suffragium, si Ecclesiæ paci concordiaque adminiculans, pacificos quidem sub unione fraterna arctius vinceret, rebelles autem æqua severitate percelleret, nec non et oppressis a paganis opem ferret, sed et ipsos Christiani nominis inimicos ad agnitionem confessionemque veritatis quoquo modo perduceret. His igitur conatibus regni sui auspicia dedicans, et Christo tuenda et corroboranda committens, postquam res Franciæ, prout libuit et utile judicavit, Deo annuente, composuit, ad Aquitaniam transit, recidua bella meditantem, et Hunoldo quodam tyranno auctore, jam jamque in arma ruentem, bello aggressus est. Ejus ergo terrore coactus est idem Hunoldus et Aquitaniam relinquere, et fugæ subsidio vitam delitescendo atque oberrando servare. His peractis, et rebus tam publicis quam privatis pro opportunitate dispositis, reliquit Hildegardam nobilissimam piissimamque reginam in villa regia, cujus vocabulum est Cassinogilus, gemina gravidam prole, et transit Garunnam fluvium Aquitanorum et Vasconum conterminam : quam regionem jamdudum in deditioem susceperat, Lupo principe se et sua ejus nutui dedente. Ibidem etiam quæ opportunitas utilitasque dictavit explotis, statuit Pyrenæi montis superata difficultate ad Hispaniam pergere, laborantique Ecclesiæ sub Saracenorū acerbissimo jugo Christo fautore suffragari. Qui mons cum altitudine cælum pene contingat, asperitate cautum horreat, opacitate silvarum tenebrescat, angustia viæ vel potius semitæ comitatum non modo tantum exercitui, sed paucis admodum pene intercludat, Christo tamen favente prospero emensus est itinere. Neque enim regis animus Deo nobilitante generosissimus, vel impar Pompeio, vel signior esse curabat Annibale, qui cum magna sui suorūque fatigatione et perditione iniquitatem ejus loci olim evincere curarant. Sed hanc felicitatem transitus, si dici fas est, fœdavit infidus incertusque fortunæ ac veribilis successus. Dum enim quæ agi potuerunt in Hispania peracta essent, et prospero itinere reditum esset, infortunio obviant, extremi quidam in eodem monte regii cæsi sunt agminis. Quorum quia vulgata sunt nomina,

A dicere supersedi. Rediens ergo rex, reperit conjugem Hildegardam binam edidisse prolem masculam. Quorum unus, immatura morte præreptus, ante pene mori quam sub luce vivere cœpit. Alter, prospero eventu materno fusus utero, infantilibus nutriebatur impendit. Nati sunt autem anno incarnationis Domini nostri Jesu Christi septingentesimo septuagesimo octavo. Sed eum qui vividam promittebat qualitatem, cum per baptismatis sacramentum renasci contigisset, Ludovicum vocitari patri placuit, eique regnum, quod sibi nascendo dicaverat, contradidit. Sciens porro rex sapientissimus atque perspicacissimus Carolus, regnum esse veluti corpus quoddam, et nunc isto, nunc illo incommodo jactari, nisi consilio et fortitudine, velut quibusdam medicis, sanitas accepta tutetur, episcopos quidem modo quo decuit sibi devinxit. Ordinavit autem per totam Aquitaniam comites abbatesque, nec non alios plurimos, quos vassos vulgo vocant, ex gente Francorum ; quorum prudentiæ et fortitudinæ, nulla calliditate, nulla vi obviare fuerit tutum : eisque commisit curam regni, prout utile judicavit, finium tutamen villarumque regiaram provisionem. Et Biturigæ civitati primo Humbertum, paulo post Sturbium præfecit comitem : porro Pictavis Abbonem, Petragoricis autem Widbaldum, sed et Arvernensium Ilerium, nec non Wallagiæ Bullum, sed et Tolosæ Chorsonem, Burdigalis Siginum, Albigenibus vero Aimonem, porro Lemovicis Rothgarium.

C Quibus rite peractis, Ligerim cum reliquis transmeavit copiis, et Lutetias, quæ alio nomine Parisius vocatur, sese recepit (779). Post non multum sane tempus incidit ei desiderium dominam quondam orbis videre Romam, principisque apostolorum atque doctoris gentium adire limina, sequæ suamque prolem eis commendare : ut talibus nitens suffragatoribus, quibus cœli terræque potestas attributa est, ipse quoque subjectis consulere, perduellionumque, si emerissent, proterviam proterere posset. Ratus etiam non mediocriter sibi subsidium conferri, si a vicario eorum, cum benedictione sacerdotali, tam ipse quam et filii ejus regalia sumerent insignia. Quæ res Deo prosperante pro voto cessit. Ibidem Ludovicus ejus filius, cunaram adhuc utens gestatorio, benedictione regnatura congrua et regali insignitus est diademate, per manus Adriani venerandi antistitis (780). Peractis igitur omnibus quæ Romæ agenda visa sunt, rex Carolus cum filiis et exercitu pacifice Franciam repelvit : filiumque suum Ludovicum regem regnaturum in Aquitaniam misit, præponens illi bajulum Arnoldum, aliosque ministros ordinabiliter decenterque constituens tutelæ puerili congruos (781). Qui usque Aurelianam civitatem cunali est evectus gestamine. Sed ibi congruentibus ejus ætati armis accinctus, equo impositus, et in Aquitaniam est, Deo annuente, transpositus. Ubi dum non multis moratur annis, id est quatuor, gloriosus rex Carolus assiduos duosque Saxonibus inferebat referebatque conflictus (785). Inter quos cavens ne aut Aquitanorum po-

pulus propter ejus longum abcessum insolesceret, aut filius in tenerioribus annis peregrinorum aliquid disceret morum, quibus difficulter expeditur ætas semel imbuta, misit et accersivit filium jam bene equitantem, cum omni populo militari, relictis tantum marchionibus, qui fines regni tuentes, omnes, si forte ingruerent, hostium arcerent incursus. Cui filius Ludovicus, pro sapere et posse obedienter parens, occurrit ad Patrisbrunam (786) habitu Vasconum cum cœvis sibi pueris indutus, amiculo scilicet rotundo, manicis camisæ diffusis, cruralibus distentis, calcaribus caligulis insertis, missile manu ferens: hæc enim delectatio voluntasque ordinaverat paterna. Mansit ergo cum patre inde usque ad Herisburg cum eo vadens, usquequo sol ab alto declinans axe, ardorem æstivum autumnali condescensione temperaret. Cujus extremo tempore licentia a patre accepta, hiematum in Aquitaniam rediit.

Ea tempestate Chorso dux Tolosanus dolo cujusdam Vasconis, Adelerici nomine, circumventus est, et sacramentorum vinculis obstrictus, sicque demum ab eo absolutus. Sed hujus nævi ulciscendi gratia, rex Ludovicus et proceres, quorum consilio republica Aquitanici regni administrabatur, conventum generalem constituerunt in loco Septimaniæ, cujus vocabulum est Mors-Gothorum. Accitus autem idem Vasco, conscius facti sui venire distulit, donec obsidum interpositione fretus, tandem occurrit. Sed eorumdem obsidum periculo nihil passus, insuper muneribus donatus, nostros reddidit, suos recepit, et ita recessit. Æstate vero subsequente, jussu patris Ludovicus rex Wormatiam simpliciter, non expeditionaliter venit: et cum eo in hibernis perstitit (788). Ubi jam dictus Adelericus ante reges dicere causam jussus atque auditus, purgare objecta volens, sed non valens, proscriptus atque irrevocabili est exsilio deportatus. Chorsone porro a ducatu Tolosano submoto, ob cujus incuriam tantum dedecus regi et Francis acciderat, Willelmus pro eo subrogatus est (789). Qui Vasconum nationem, ut sunt natura leves, propter eventum supradictum valde elatos, et propter multationem Adelerici nimis reperit efferatos. Quos tamen tam actu quam viribus brevi subegit, illique pacem imposuit nationi. Rex vero Ludovicus eodem anno (790) Tolosæ placitum generale habuit, ibique consistenti, Abutaurus Saracenorum dux, cum reliquis regno Aquitanico conlimitantibus, ad eum nuntios misit, pacem petens et dona regia mittens. Quibus secundum voluntatem regis acceptis, nuntii ad propria sunt reversi.

Interea anno hunc sequente (790), patri regi rex Ludovicus Ingelnheim occurrit, inde Renesburg cum eo abiit. Ibiq̄ ense, jam appellens adolescentiæ tempora, accinctus est, ac deinde patrem in Avares exercitum ducentem usque ad Chuueburg comitatus, jussus est reverti et usque ad reversionem paternam, cum Fastrada manere regina. Itaque cum ea hiemem exegit imminentem, patre in expeditione cæpta permanente. At vero ipso ab expeditione

A Avarica remeante, accepit ab eo mandatum in Aquitania redire, et fratri Pippino suppetias, cum quantis posset copiis, in Italiam pergere. Cui obediens, Aquitaniam autumnii tempore rediit, omnibusque quæ ad tutamen regni pertinent ordinatis, per montis Cinisii asperos et flexuosos anfractus in Italiam transvehitur, atque Natalem Domini Ravennæ celebrans (793) ad fratrem venit. Cui conjunctus, junctis viribus Beneventanam provinciam ingrediuntur, cuncta obvia populantur, castro uno potiuntur. Hieme autem transacta, una ad patrem prospere regrediuntur, uno tamen audito offuscante eorum plurimam alacritatem, eo quod compererunt, fratrem suum naturalem Pippinum contra communem patrem rebellionem mediatum, pluresque nobilium hujus sceleris conscios atque irretitos et pessumdatos. Concite ergo pergentes ad patrem in Bajoaria agentem, venerunt in locum cui est vocabulum Salz, et ab eo gratissime sunt recepti. Quidquid autem superfuit æstatis, autumnii et hiemis, cum patre rege rex Ludovicus exegit (794). Magnopere enim carabat rex pater, ne regem filium aut nutrimenta honesta laterent, aut externa inhærescentia in aliquo debonestarent. Qui cum primo vere (795) a patre dimitteretur, interrogatus est ab eo, cur rex cum esset, tantæ tenuitatis esset in re familiari, ut nec benedictionem quidem, nisi ex postulato sibi offerre posset, didicisset ab illo quia privatis studens quisque primorum, negligens autem publicorum perversa vice, dum publica vertuntur in privata, nomine tenus dominus actus sit omnium pene indigus. Volens autem huic obviare necessitati, sed cavens ne filii dilectio apud optimates aliquam pateretur jacturam, si illis aliquid per prudentiam demeret quod per inscientiam contulerat, misit illi missos suos, Willebertum scilicet, Rothomagensis postea urbis archiepiscopum, et Richardum comitem, villarum suarum provisorem, præcipiens ut villæ quæ eatenus usui servierant regio, obsequio restituerentur publico: quod et factum est.

Quibus receptis, rex et prudentiæ suæ monstravit continuo documentum, et misericordiæ, quæ illi genuina probatur, patefecit affectum (796). Nam ordinavit qualiter in quatuor locis hiberna transigaret, ut tribus annis exactis, quarto demum anno hiematurum se quisque eorum susciperet locus, Tehotvadum scilicet palatium, Casinogilum, Andiacum, et Eurogilum. Quæ loca, quando quartum redibatur ad annum, sufficientem regio servitio exhibebant expensam. Quibus prudentissime ordinatis, inhibuit a plebeis ulterius annonas militares, quas vulgo foderum vocant, dari. Et licet hoc viri militares ægre tulerint, tamen ille vir misericordiæ, considerans et præbentium penuriam, et exigentium crudelitatem, simul et utrorumque perditionem, satius judicavit de suo subministrare suis, quam sic permittendo copiam rei frumentariæ, suos irretiri periculis. Quo tempore Albigenses tributo quo

In dando vino et annona gravabantur, sua liberalitate relevavit. Habebat autem tunc temporis Meguarium secum, missum sibi a patre, virum sapientem et strenuum, gnarumque utilitatis et honestis regiae. In tantum autem regi patri hæc placuisse dicuntur, ut hac imitatione stipendiariam in Francia interdiceret annonam militarem dari, et alia plurima corrigi juberet, congratulans felicibus filii profectibus. Sequenti porro tempore Tolosam venit rex, et conventum generalem ibidem habuit. Adofonsi Galletiarum principis missos, quos pro amicitia firmanda miserat cum donis, suscepit et pacifice remisit. Ne non et Bahaluc Saracenorum ducis, qui locis montuosis Aquitaniae proximis principabatur, missos pacem petentes et dona ferentes suscepit et remisit. Quo tempore verens ne corporis nativo superatus calore, in multimodis luxuriae raperetur anfractus, cum consilio suorum, Hermengardam futuram reginam, claris ortam natalibus, ut pote filiam Ingrammi comitis, sibi sociavit. Ordinavit autem illo tempore in finibus Aquitanorum circumquaque firmissimam tutelam. Nam civitatem Ausonam, castrum Cardonam, Castamserram, et reliqua oppida olim deserta, munivit, habitari fecit, et Burrello comiti cum congruis auxiliis tuenda commisit. Hieme transacta misit ad illum pater rex, ut ad se contra Saxones euntem, cum populo, quo posset, veniret. Qui ire non differens, ad eum Aquasgrani venit, et cum ipso ad Fremersheim, ubi placitum generale habuit, super ripam Rheni perrexit. In Saxonia cum patre usque ad missam sancti Martini perdravit. Inde a Saxonia cum patre exiit, et in Aquitaniam, magna hiemis exacta parte, concessit. Succedente vero aestate, rex Carolus ad eum misit, mandans ut secum in Italiam proficisceretur: sed mutato consilio jussus est domi manere.

Rege autem Romam pergente, ibidemque infulas imperatoris suscipiente (800), rex Ludovicus Tolosam abiit iterum, atque inde in Hispaniam contendit. Cui Barcinonæ appropinquanti, Zaddo dux ejusdem civitatis tanquam subjectus occurrit, nec tamen civitatem dedit. Quam transgrediens rex, et Herdæ superveniens, subegit illam atque subvertit. Qua diruta, et cæteris municipiis vastatis ac incensis, ad Oscam usque processit. Cujus agros segetibus plenos manus militaris secuit, vastavit, incendit, et quæcunque extra civitatem sunt reperta, incendio depascente sunt consumpta. Quibus expletis, imminente jam hieme, ad propria rediit. Redeunte porro tempore æstivo, imperator gloriosissimus Carolus Saxoniam petiit (801), mandans filio, ut et ipse, tanquam in eadem terra hiematurus, se subsequeretur. Quod ipse agere festinans, ad Neusciam venit, Rhenum ibidem transiit, et patri concurrere accelerabat. Sed antequam ad eum veniret, nuntio obviavit paterno in loco cujus vocabulum est Ostfaloa, cum mandatis ne plus in ambulando fatigaretur, quin potius loco sibi opportuno castra metaretur, et se redeuntem ibidem operiretur. Tota enim

A gente subacta Saxonum, victor Carolus imperator jam redibat. Cui cum filius occurrisset, multo eum amplexatu deosculans, plurima illum gratiarum actione et laude extulit, utilitatemque obsequæ illius, sæpe iterando felicem se tali filio prædicavit. Finito tandem diutino atque cruentissimo Saxonico bello, quod, ut ferunt, triginta trium annorum tempus occupavit, Ludovicus rex a patre dimissus, in regnum proprium ad hiberna sese cum suis collegit.

Hieme porro transacta (802), Carolus imperator tempus opportunum nactus, ut pote ab externis quiescens bellis, cœpit circumire loca sui regni mari contigua. Quod dum Ludovicus rex comperisset, Rothomagum misso legato Hademaro, petiit eum in Aquitaniam divertere, et regnum quod sibi dederat invisere, et ad locum qui Cassinogilus vocatur venire. Cujus petitionem pater honorabiliter suscepit, et filio gratias egit: petita tamen negavit, et ut sibi Turonum occurreret mandavit. Quo filius veniens, gratulabunde nimis ab eo susceptus, et in Franciam redeuntem Vernum usque prosecutus est. A quo digrediens, in Aquitaniam regressus est. Æstate hanc sequente (803) Zaddo dux Barcinonensis suavis est a quodam sibi, ut putabat, amico, Narbonam usque procedere. Qui comprehensus, Ludovico regi est adductus, et patri Carolo itidem perductus. Ipso tempore Ludovicus rex coacto populo regni sui Tolosæ, de his quæ agenda videbantur tractans deliberabat. Burgundione namque mortuo, comitatus ejus Fedentiacus Liutardo est attributus. Quam rem Vascones moleste ferentes, in tantam erupere petulantiam, ut etiam homines illius alios ferro perimerent, alios igni comburerent. Qui vocati dum primum venire detrectarent, quoquo modo ad causam dicendam venerunt, et pœnas debitas pro talibus ausis dederunt, ita ut quidam talionis lege igni conflagrarent. His peractis, succedente tempore (804), visum est regi et consiliariis ejus ut ad Barcinonam oppugnandam ire deberent: divisoque in tres partes exercitu, unam quidem Ruscellioni ipse permanens secum retinuit, alteri obsidionem urbis injunxit, cui Rotstagnus comes Gerundæ præfuit; tertiam autem, ne forte obsidentes urbem improvise ab hostibus occuparentur, ultra urbem sedere præmisit. Obsessi interea intra urbem, Cordubam miserunt auxiliumque poposcerunt. Rex vero Saracenorum protinus auxiliatus eis exercitum direxit. Venientibus porro his qui missi fuerant Cæsaraugustam, relatum est eis de exercitu in via sibi obviam constituto. Erat autem ibi Willelmus primus signifer, Hademarus, et cum eis validum auxilium. Quod illi audientes, in Astures sese verterunt, clademque eis improvise importaverunt, sed multo graviorem reportaverunt. Quibus recedentibus, nostri ad socios urbem obsidentes reversi sunt, et illis juncti tandiu urbem obambiantes, et nullum ingredi aut egredi permittentes, vexarunt, donec famis acerbitate coacti sunt etiam vetustissima ostiis coria

detrahere, et in cibum infelicissimum vertere. Alii autem mortem infelicissimæ præponentes vitæ, e muris semet præcipites mittebant, aliqui vero spe animabantur inani, cogitantes quod Franci hiemis asperitate a civitatis cohiberentur obsidione. Sed hanc illorum spem abscedit prudentium virorum consilium. Advecta enim undecunque materia, ceperunt extruere casas, veluti in hibernis ibidem mansuri. Quod cernentes civitatis habitatores, a spe deciderunt, et ad desperationem ultimam versi, suum principem Zaddonis cognatum tradiderunt, quem pro eo constituerant, nomine Hamur, et se et civitatem, concessa facultate secedendi, dederunt hoc modo. Cum enim longa fessam obsidione nostri tenerent urbem, et jam jam capiendam aut tradendam crederent, honesto ut decebat usi consilio, regem vocant, ut urbs tanti nominis gloriosum nomen regi propagaret, si illam eo præsentem superari contingeret. Suggestioni huic admodum honestæ rex assensum præbuit. Venit ergo ad exercitum suum urbem vallantem, quæ indesinenti oppugnatione sex hebdomadibus perduravit, et tandem superata victori manus dedit. Tradita ergo et patefacta civitate, primo quidem die custodes rex illud destinavit, ipse autem ab ejus ingressu abstinuit, donec ordinaret qualiter cum digna Deo gratiarum actione cupitam atque susceptam victoriam ejus nomini consecraret. Antecedentibus ergo eum in crastinum et exercitum ejus sacerdotibus et clero; cum solemnibus apparatu et laudibus hymnicis portam civitatis ingressus, et ad ecclesiam sanctæ et victoriosissimæ Crucis, pro victoria sibi collata, gratiarum actiones Deo acturus, progressus est (805). Porro post hæc Bera comite ibidem ad custodiam relicto cum Gothorum auxiliis, hiemandi gratia ad propria remeavit. Cui pater, comperto quod ei imminere videbatur a parte Saracenorum periculo, fratrem Carolum suffragaturum mittebat: eique Lugduni agenti, et ad fratris adiutorium properanti, nuntius regis fratris occurrit, captam civitatem nuntiavit, et ne longius fatigaretur, edixit. Qui ab eodem loco regrediens, ad patrem est reversus. Rege porro Ludovico in Aquitania hibernum agente tempus, pater rex eum mandavit venire ad suum colloquium Aquisgranum, in Purificatione sanctæ Mariæ genitricis Dei. Cui occurrens, et quousque placuit cum eo commorans, quadragesimæ tempore rediit. At succedente æstate (806), cum quanto visum est ei bellico apparatu in Hispaniam proficiscitur, profectusque per Barcinonam, et veniens Tarraconam, quos ibidem reperit, cepit, alios fugavit, universaque loca, castella, municipia, usque Tortosam vis militaris excidit, et flamma vorax consumpsit. Interea in loco, cujus vocabulum est sanctæ Columbæ, divisit copias suas in duo, quam maximam quidem partem secum contra Tortosam ducens: porro Isembardum, Hademarum, Beram, Burrellum cum reliquis expeditissime ad superiora dirigens, ut Ibero flumine transiret, dum hostes in sedibus securi residerent, ab istis

insidiis ex improvise eos aggredierentur, aut certe turbata regione, in pavore solverentur. Igitur rege Tortosam tendente, memorati viri tandiu superiores in Iberi partes noctibus euntes, diebus silvarum lustra sectantes, obambulaverunt, usquequo Cingam et Iberum natando pariter transierunt. In quo itinere sex dies transigentes septima transierunt. Qui ubi omnes incolumes evaserunt, terram hostium latissime vastaverunt, et usque villam eorum maximam, quæ Villa-Rubea vocatur, pervenerunt. Unde nimis magnam prædam sustulerunt, ut pote improvisis hostibus, et nihil tale unquam suspicantibus. Quibus gestis, iis qui evadere potuerunt hanc plagam longe lateque nuntiantibus, collecta est Saracenorum Maurorumque multitudo non minima, et eis obvia constitit ad ostium vallis quæ dicitur Valli-Ibana. Cujus vallis natura est, ut ipsa in profundo jacens hinc inde præruptis atque altis cingatur montibus. Quam nisi Dei provisio intrare prohibuisset, nostri absque ullo pene hostium labore lapidum ictibus poterant interficere, vel in manus inimicorum devenire. At dum illi viam præstruunt, nostri autem aliorum viam apertiore planioreque petunt, reputantes Mauri hæc nostros non ob sui tantum custodiam, sed metu potius eorum facere, a tergo eos insequuntur. Porro autem nostri prædam retro relinquentes, facies hostibus nudaverunt, restiterunt. Christoque juvante ipsos terga vertere compulerunt. Quos autem apprehenderunt, necaverunt, et læti ad prædam quam reliquerant redierunt: ac tandem post dies viginti suæ digressionis, ad regem alacres, paucissimis suorum amissis, redierunt. Rex autem Ludovicus suos lætenter recepit, et terra hostil' usquequaque vastata domum rediit.

Sequenti vero tempore iterum rex Ludovicus expeditionem in Hispaniam paravit. Sed pater ne per semetipsum illuc pergeret eum impedivit. Præceperat namque tunc temporis fabricari naves contra Nordomannicas incursiones, in omnibus fluminibus quæ mari infuebant. Quam curam etiam filio injunxit Rhodanum et Garumnam et Silidam. Attamen misit ei missum suum Ingobertum, qui filii præsentiam præferret, et vice amborum contra hostes exercitum duceret. Rege autem in Aquitania remanente ob supradictam causam, exercitus ejus itinere prospero Barcinonam venit, ibique habito inter se consilio, quomodo hostibus clandestina possent supervenire irruptione, invenerunt hunc modum: scilicet, ut naves transvectorias fabricantes, unamquamque earum in quaternas partirentur partes, quatenus pars quaterna cujusque duobus equis vel mulis vehi posset, et præparatis clavis et marculis facile coaptari valerent: pice vero et cera ac stupa præparatis, mox ut ad flumen veniretur, compagum juncturæ obcludi possent. Sic itaque instructi, maxima pars eorum cum prædicto misso Ingoberto Tortosam petierat. At vero il qui ad opus supradictum sunt deputati, Hademarus scilicet, Bera et reliqui, trium dierum emenso itinere (erant enim sine sagmatibus)

cœlo pro tecto utentes, igni [Al., foco] ne fumo deprehenderentur renuntiantes, silvis se die occultentes, nocte, quantum posse dabatur, iter agentes, quarto die libero compactis navibus ipsi quidem sunt transpositi, equos autem natatui commiserunt. Quod factum magnum voto eorum pepererat effectum, nisi fuisset acerrime deprehensum. Cum enim Abaidun dux Tortosæ littora Iberi obsideret fluminis, et illi quos supra diximus superiora illius modo prædicto transmitterent, Maurus quidam lavandi gratia flumen ingressus, fimum a flumine vidit ferri equinum. Quo viso, sicut sunt nimix calliditatis, adnatans fimumque comprehendens, et naribus admovens, exclamavit: Cernite, inquiens, o socii, moneo quam cavete. Nam hoc sterCUS non onagri est, vel cujuscunque animantis herbis assueti pastibus, enimvero equina esse hæc egesta constat: quæ certum est fuisse hordeum, et ob hoc equorum vel mulorum pabula; ideoque cautius vigilate, nam in superioribus fluminis hujus, ut cerno, nobis parantur insidiæ. Extemplo duos suorum consensens equis speculatum dirigunt. Qui, nostris visis, quod verum erat, Abaiduno renuntiant. At illi timore coacti, omnibus, quæ castrens habitatio habuit, posthabitis atque dimissis, fugæ se commiserunt: omniumque relictorum nostri potiti, in illorum papilionibus illa sunt nocte hospitati. Sed Abaidun collecta multa manu hostium, eis in crastinum preliaturus occurrit. Nostri tamen divino freti auxilio, licet impares multoque numero inferiores, tamen hostes fugere compulerunt, multaque eorum strage viam fugientium impleverunt. Et eo usque manus ab eorum cæde non continuerunt, donec solis dieique lumine recedente, et umbra noctis terram occupante, lumina stellarum noctem solatura succederent. His gestis, Christo favente, ad suos sese magno cum gaudio et opibus collegerunt. Diu etiam simul obsessa urbe domum repedarunt.

Porro anno huic proximo (808) Ludovicus rex per semetipsum Tortosam repetere statuit, habens secum Heribertum, Liutardum, Isembardum, validumque Franciæ supplementum. Quo perveniens, adeo illam arietibus, mangonibus, vineis et cæteris instrumentis lacessivit et protrivit muralibus, ut cives illius a spe deciderent, infractosque suos adverso Marte cernentes, claves civitatis traderent. Quas ille rediens cum multo favore patri retulit. Quæ res magnum Saracenis et Mauris pro talibus gestis incussit metum, verentibus ne singulas civitates parsors involveret. Reversus est igitur rex a civitate post quadraginta dies inchoatæ obsidionis, et in proprium se contulit regnum. At post anni instantis excursus (809), exercitum ordinavit, et Oscam cum misso patris Heriberto mittere statuit. Quo perveniens qui missi fuerant, civitatem obsederunt, obvios quosque aut vivos comprehenderunt, aut in fugam coactos compulerunt. Sed dum circa urbem sedentes, ignaviori se quam decuit studio resolvunt, imprudentes ac leves aliqui juvenum propius muros

accedentes, verbis quidem eos qui propugnaculis præsidebant, primum lacessere, deinde missilibus incessere tentant. Oppidani porro contemnes præsentium paucitatem, absentium metientes seram occursionem, apertis portis prosiliunt. Pugnatum hinc inde est: cæsi sunt ab utraque parte, et tandem illi sese in civitatem receperunt, isti autem ad castra mansuri redierunt. Protracta igitur obsidione, peracta vastatione, et quæcunque visa sunt contra inimicos agenda pro iræ satisfactione, ad regem sunt reversi, qui eo tempore in silvis venationum occupabatur studiis. Erat enim tempus autumnii perextremum. Receptis ergo suis ab expeditione præmissa redeuntibus, rex hiemem sequentem, in suis consistens, pacifice exegit. At succedente æstate (810), B accidit populi sui generali conventu, retulit eis sibi delatum rumorem, quod quædam Vasconum pars jam pridem in deditionem suscepta, nunc defectionem meditata, in rebellionem assurgeret, ad quorum reprimendam pervicaciam ire publica utilitas postulare. Hanc regis voluntatem omnes laudibus prosequuntur: nec talia iam subditis contemnenda, sed potius severissime resecanda testantur. Moto igitur et disposito prout oportuit exercitu, Aquas villam pervenit, et ut ad se venirent, qui infidelitatis insimulabantur, jussit. Sed illis venire detractantibus, ad eorum vicinia devenit, cunctaque eorum depopulari manu militari permisit. Ad ultimum cunctis quæ ad eos pertinere videbantur consumptis, C ipsi supplices venerunt, et tandem veniam perditis omnibus magno pro munere meruerunt. Superato autem pene difficili Pyrenæarum transitu Alpium, Pampalonam descendit: et in illis quam diu visum est moratus locis, ea quæ utilitati tam publicæ quam privatæ conducere ordinavit. Sed cum per ejusdem montis remeandam foret angustias, Vascones nativum assuetumque fallendi morem exercere conati, mox sunt prudenti astutia deprehensi, consilio cauti atque cautela vitati. Uno enim eorum, qui ad provocandum processerat, comprehenso atque appenso, reliquis pene omnibus uxores aut filii sunt erepti, usquequo eo nostri pervenirent quo fraus illorum nullam regi vel exercitui posset inferre jacturam.

D His gestis, in propria rex populusque ejus Dro propitio concessit (814). Et regis quidem ab ineunte ætate, sed tunc quam maxime, circa divinum cultum et sanctæ Ecclesiæ exaltationem piissimus incitabatur animus; ita ut non modo regem, sed ipsius opera potius eum vociferarentur sacerdotem. Nam totius Aquitanix qui videbatur clerus, antequam ei crederetur, ut pote sub tyrannia agens, magis equitationi, bellicæ exercitationi, missilium librationi, quam divino cultui operam dare noverat. Regis autem studio undecunque adductis magistris, tam legendi quam cantandi studium, nec non divinarum et mundanarum intelligentia litterarum, citius quam credi poterat coaluit. Præcipue tamen affectu illorum ducebatur, qui cuncta sua pro Domini amore

relinquentes, speculativæ vitæ curabant fieri participes. Nam antequam Aquitania sub eo regeretur, collapsus erat in ea hujusmodi ordo; at sub eo adeo convalluit, ut etiam ipse fratrum avi Carolomanni imitari gestiens memorabile exemplum, ipse quoque theoricæ vitæ culmina niteretur comprehendere. Sed hujus voti ne compos fieret, obicem se præbuit refragatio patris, vel potius divinæ voluntatis nutus, qui tantæ pietatis virum noluit sub cura suæ solius salutis delitescere: sed potius per eum, et sub eo, multorum salutem adlescere. Et quidem multa, ut dictum est, ab eo sunt in ejus ditione reparata, imo a fundamentis ædificata monasteria, sed præcipue hæc: monasterium sanctæ Mariæ et sancti Petri de Ferrariis, quod antiquitus Bethlehem vocabatur, in cujus curia pater ejus Pippinus occidit leonem, et ipsemet a Stephano papa Romano in regem honorifice consecratus est in eadem ecclesia; monasterium sancti Filiberti, monasterium sancti Florentii, monasterium Carroffi, monasterium Concas, monasterium sancti Maxentii, monasterium Menatæ, monasterium Magniloci, monasterium Musciacum, monasterium sancti Savini, monasterium Masciacum, monasterium Noviliacum, monasterium sancti Theotfridi, monasterium sancti Pascentii, monasterium Dosora, monasterium Sollemniacum, monasterium puellare sanctæ Mariæ, monasterium puellare sanctæ Radegundis, monasterium de Vera, monasterium de Utera in pago Tolosano, monasterium Valada in Septimania, monasterium Anianæ, monasterium Galunæ, monasterium sancti Laurentii, monasterium sanctæ Mariæ quod dicitur in Rubinæ [Orubione], monasterium Cannas, et cætera plurima, quibus veluti quibusdam lychnis totum decoratur Aquitanicæ regnum. Hoc ejus exemplum non modo episcopi multi, sed et laici quamplurimi æmulati, collapsa restaurabant, et nova monasteria certabant instituere; quod cernere oculis est. In tantam denique felicitatem respública Aquitanici regni profecerat, ut proficiscente quolibet rege, vel in palatio residente, vix aliquis reperiretur se conquerens aliquid a jure perpersum. Tribus enim diebus rex per singulas hebdomadas rei judicariæ intererat. Nam quadam tempestate misso Archambaldo Commentariensi Imperii, dum ei quædam ferenda filio referendaque commisisset, et ille ordinationem hanc, ut viderat, rediens patri retulisset, adeo exsultasse dicitur, ut præ nimia alacritate lacrymis fluxerit, et circumstantibus, *O, inquit, socii, victos nos gratulemur ab hujus juvenis senili sagacitate. Unde quia servus fuit Domini fidelis in commisso, prudens in augmentando sibi tradito talento, constitutus est potestatem habens in cuncta patrisfamilias domo.*

Per idem autem tempus (813) mortuo jam pridem Pippino Italiæ rege, nuperrime autem Carolo itidem fratre res humanas relincente, spes universitatis potiundæ in eum assurgebat. Misso enim pro quibusdam necessariis patrem consulendis Gerrico Capis prælato, cum in palatio moraretur, præsto-

lans perlatorum responsum, monitus est tam a Francis quam a Germanis ut ad patrem rex veniret, eique propter assisteret: videri sibi, dicentes, quod cum pater jam in senilem vergeret ætatem, et acerbe ferret liberorum infortunatam defectionem, citam illius hæc portenderent corpoream solutionem. Quod Gerricus cum regi, rex vero consiliariis retulisset, quibusdam vel pene omnibus visum est salubre suggestum. Sed rex altiori consilio, ne forte per hoc se patri suspectum redderet, agere distulit. Hæc tamen Divinitas, pro cujus timore et amore facere noluit, ut sibi moris est amatores sui sublimius quam cogitari potest nobilitare, prudentius ordinavit. Pacem porro petentibus his, quos bello fatigare solitus erat, rex articulo duorum annorum præstito, libenter indulisit. Interea imperator Carolus considerans suum [se] in senectutem adclinem devexum, et verens ne forte subtractus rebus humanis, confusum relinquere regnum, quod erat donante Deo, nobiliter ordinatum: scilicet ne aut externis quateretur procellis, aut intestinis vexaretur scissionibus, misit ad filium, eumque ab Aquitania evocavit. Quem venientem elementer suscepit, tota ætate secum tenuit, de his quibus eum indigere putavit instruxit: qualiter videlicet sibi vivendum, reguandum, regnum ordinandum, et ordinatum teniendum foret, monuit, et tandem imperiali eum diademate coronavit, et rerum summam penes eum futuram esse Christo favente innuit, et hoc peracto negotio reditum ad propria concessit. Qui mense Novembri a patre regrediens, Aquitaniam repeliit. Pater vero veluti morti propinquus, crebris et peregrinis incommodis urgeri cepit. Nam mors veluti quibusdam nuntiis adventum suum jam jamque futurum, talibus prænuuntiabat indiciis. Tandem itaque vitiis passionum inter se compugnantibus, et valentiam ejus impugnantibus, naturæ imbecillitas cessit, et lecto decubuit: et in dies atque in horas propinquior morti, prout voluit suis scripto distributis, diem ultimum clausit, Francorumque regno pene ineluctabilem luctum reliquit. At vero in ejus successore veridica probata est Scriptura, quæ in talibus tribulantium consolans animos dicit: *Mortuus est vir justus, et quasi non est mortuus, similem enim sibi reliquit filium hæredem.* Obiit autem quinto Kalendas Februarias idem piissimus imperator Carolus, anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi octingentesimo decimo quarto. Quo in tempore Ludovicus imperator concilium populo generale quasi quodam indixerat præsagio, in Purificatione sanctæ Dei genetricis Mariæ, in loco cujus vocabulum est Tehotuadus.

Defuncto autem patre piæ recordationis, missus est Rampo ad eum ab eis qui sepulturam ejus curarunt, liberis scilicet et proceribus palatinis, ut et mortem ejus mature cognosceret, adventumque suum nullo modo comperendinaret. Qui cum Aurelianam devenisset ad urbem, Theodulfus ejusdem urbis episcopus, vir undecunq̄ue doctissimus, cau-

sam ejus adventus præsensit : et velocissime misso perlatore imperatori innotescere studuit, hoc tantummodo ei suggerendum jubens, utrum præstolaretur venientem in urbem, an itinere aliquo ei occurreret venturo ad urbem. Quam causam ille protinus commentatus agnovit, et ipsum venire ad se jussit. Inde alium atque alium hujusce rei tristes suscipiens nuntios, post quintum diem ab eodem loco pedem movit, et cum tanto, quantum passa est angustia temporis, populo iter arripuit. Timebatur enim quam maxime Wala, summi apud Carolum imperatorem habitus loci, ne forte aliquid sinistri contra imperatorem moliretur. Qui tamen citissime ad eum venit, et humillima subjectione se ejus nutui, secundum consuetudinem Francorum, commendans subdidit. Post cujus ad imperatorem adventum, æmulati eum omnes Francorum proceres, certatim gregatimque ei obviam ire certabant. Tandemque ad Haristallium prospero itinere pervenit, et die tricesimo postquam ab Aquitania promovit, palatio Aquisgrani pedem feliciter intulit. Moverat autem ejus animus jamdudum, quanquam natura mitissimum, illud quod a sororibus illius in contubernio exercebatur paterno : quo solo domus paterna inurebatur nævo. Cui incommode mederi volens, simul et cavens, ne quod per Odilonem et Hiltrudem olim acciderat, revisceret scandalum, misit Walam et Warnarium, nec non et Lantherium, sed et Ingobertum : qui Aquasgrani venientes talibus, ne accidere possent, cautela prospicerent, et quosdam stupri immanitate et superbiæ fastu reos majestatis caute ad adventum usque suum asservarent. Nam aliqui eorum cum supplices veniam inter iter agendum poposcissent, emeruerunt. Simul et præcipiens ut populus ibidem consistens absque metu semet ibidem opperiretur venturum. At vero Warnarius comes, inscio Wala et Ingoberto, accito nepote Lanberto, Hodoinum jam dicto obnoxium crimine, ad se venire mandavit quasi comprehendendum, et regis vindictæ objectandum. Cujus ille insidias, ut pote admordente acriter conscientia, monitus prævidit, et quia declinare detrectavit, et ipse experiri meruit, et ipsi Warnario ultimam cladem importavit. Nam ad eum, sicut ille mandaverat, veniens, et ipsum Warnarium confecit, et Lantherium cruris læsione non parvo tempore debilem reddidit; et ad ultimum ipse confossus gladio, interiit. Quæ cum nuntiata imperatori fuissent, animum illius ad misericordiam exitium flexit amici, in tantum ut Tullius [illius] quidam talium, qui pene jam imperatoris clementia venia dignus videbatur, luminum amissione mulctaretur. Venit ergo imperator Aquasgrani palatium, et a propinquis atque multis Francorum millibus cum multo favore est receptus imperatorque secundo declaratus. Quibus expletis, studiosis sepulturæ paternæ gratias egit, ac propinquis luctus acerbitate confectis, consolationis congruæ contulit levamen. Sed et quod deerat inferis genitoris, promptissime supplavit. Nam re-

citato paterno testamento, nihil relictum est patrum bonorum, quin secundum ejus sectionem partiretur. Nihil enim ab eo intestatum est relictum. Sed quod ecclesiis metropolitanorum distribuendum censuit, subdivisit superscriptione nominum, quarum partes fuere viginti et una. Quod autem ornatui regio conducebat, posteriori reliquit ætati. Statuit etiam quid, secundum morem Christianorum, filiis filiorumque filii et filiabus, nec non et servis ancillisque regalibus, sed et in commune omnibus pauperibus distribuere. Quæ cuncta dominus imperator Ludovicus, ut scripta relegit, executione operis complexit. His peractis, imperator omnem cœtum femineum, qui permaximus erat, palatio excludi judicavit, præter paucissimas, quas famulatu regali congruas existimavit. Sororum autem quæque in sua, quæ a patre acceperat, concessit. Quæ autem nec dum tale quid consecutæ erant, ab imperatore meruerunt, et ad imperata sese verterunt. Post hæc imperator legationes ad patrem destinatas, ad se autem venientes et susceptas diligenter audivit, dapsilliter curavit, sumptuose muneratas remisit. Inter quas vel præcipua fuit imperatoris Constantinopolitani, nomine Michaelis, cui dominus Carolus missos miserat Amalarium Treverorum episcopum, et Petrum Nonantulæ abbatem, pacis confirmandæ gratia. Qui revertentes missos supra dicti Michaelis secum adduxerunt Christophorum protospatharium, et Gregorium diaconem, ad imperatorem Carolum directos, super omnibus quæ scripta fuerant respondentem. Quos cum imperator remitteret, simul cum eis misit missos suos Leoni substituto imperatori, Nortbertum Regiensem episcopum, et Richoinum Pictavum comitem : petens amicitiarum societatem et renovationem antiquarum, simul et pacti confirmationem. Eodem anno generalem conventum Aquasgrani habuit, et per universas regni sui partes fideles ac creditarios a latere suo misit : qui æqui juris tenaces existentes perversa corrigerent, omnibusque jus congruum æquo libramine penderent. Bernardum etiam nepotem suum jamdudum regem Italiae ad se evocatum, et obediens parentem, amplis muneribus donatum, ad proprium regnum remisit. Beneventanorum itidem principi Grimoaldum non quidem venientem, sed missos suos mittentem, pacto et sacramentis constrinxit, ut singulis annis septem millia solidorum auri arcæ publicæ inferret. Eodem etiam anno duorum suorum filiorum, Lotharium in Bajoariam, Pippinum in Aquitaniam misit, tertium vero Ludovicum adhuc puerilibus consistentem in annis secum tenuit. Eodem etiam tempore Herioldus, ad quem summa regni Danorum pertinere videbatur, et qui pridem a filiis Godefridi regibus pulsus fuerat, ad imperatorem Ludovicum confugium fecit, et juxta morem Francorum manibus illius se tradidit. Quem rex susceptum in Saxoniam ire jussit, et tempus quo ei auxilium ferre posset ad recuperationem sui principatus, ibidem operiri. Quo etiam tempore Saxonibus atque Fri-

sonibus jus paternæ hæreditatis, quod sub patre ob perfidiam legaliter perdidierant, imperatoria clementia restituit : quod alii liberalitati, alii improvidentiæ assignabant, eo quod hæ gentes naturali feritati assuefactæ, talibus habenis deberent coerceri, ne scilloet effrenes in perduellionis procacitatem ferrentur. Imperator autem eo sibi arctius eos vinciri ratus, quo eis beneficia largiretur, non est spe sua deceptus. Nam post hæ easdem gentes semper sibi devotissimas habuit.

Hoc anno (815) cursum vertente, perlatum est imperatori quod Romanorum aliqui potentes contra Leonem apostolicum pravas inierint conjurationes. Quos detractos atque convictos idem apostolicus supplicio addiderit capitali, lege Romanorum in id conspirante. Imperator autem audiens ægre hæc tulit, velut a primo orbis sacerdote tam severe animadversa. Ideoque Bernardum Italiæ regem illuc misit, ut ipse resciscens quid verum quidve falsum de hac re rumor sparserit, per Geroldum sibi renuntiaret. Ipse autem Bernardus rex Romam venit, quæ visa sunt per missum supra dictum renuntiavit. Sed mox subsequuti missi ejusdem apostolici Leonis, Joannes episcopus Silvæ Candidæ, et Theodorus nomenclator, nec non Sergius dux, Leonem apostolicum criminibus objectis purgavero. Jusserat porro imperator ut Herioldo suppeditarentur Saxonici comites et Abotriti olim domino Carolo subjecti, quatenus regno proprio restitueretur, misso in hoc ipsum Baldrico legato. Qui cum Egidoram fluvium transissent, devenerunt in terram Nortmannorum, in locum cujus vocabulum est Sinlendi. Sed filiis Godefridi, licet magnis abundantibus copiis et navibus ducentis, nolentibus cominus venire et pugna se credere, ab invicem secessum est : direptis incensisque omnibus quæ occurrere potuerunt, insuper et obsidibus quadraginta ab eodem populo susceptis. His gestis ad imperatorem in locum qui dicitur Patrisbruna, redierunt; quo omnis populus ad ejus generalem conventum coierat. Quo in loco principes Sclavorum Orientalium omnes primoresque venerunt. Eodem anno Abulat Saracenorum rex triennem ab imperatore petiit pacem. Quæ quidem primum impetrata est, sed postea tanquam inutilis rejecta, et bellum Saracenis est indictum. Quo tempore Nortbertus episcopus et Ricoinus comes a Constantinopoli regressi sunt, fœderisque pactum inter ipsum et Francos detulere gratissimum. Eadem etiam tempestate Romani, cum Leo apostolicus gravaretur adverso incommodo, prædia omnia quæ illi domocultas appellavit, et noviter ab eodem apostolico instituta erant, sed et ea quæ sibi contra jus quærebantur direpta, nullo iudice exspectato, diripere et sibi conati sunt restituere. Quorum coeptis restitit Bernardus rex per Winigisum ducem Spoleti, certumque rerum nuntium de his omnibus direxit ad imperatorem.

Postquam imperator hiemis inclementiam serena valetudine et tranquillo successu transegit (816),

successente æstivi temporis gratissima blanditio, missi sunt ab eo qui dicuntur Orientales Franci, sed et Saxonici generis comites, contra Sorabos Sclavos, qui ab ejus imperio dicebantur defecisse. Quorum conatus quam brevissime ac facillime, Christo donante, compressus est. Sed et Vasconum citium, qui Pyrenæi jugi propinqua loca incolunt, eodem tempore juxta genuinam consuetudinem levitatis, a nobis omnino desciverunt. Causa autem rebellionis fuit eo quod Siguvinum eorum comitem propter morum pravorum castigationem, quibus pene erat importabilis, ab eorum removit prælatione imperator. Qui tamen adeo sunt duabus expeditionibus edomiti, ut sero pœnituerit eos incepti sui, deditioemque magno expeterent voto. Inter hæc domini Leonis Romani antistitis dormitio nuntiatur imperatori, quæ evenit octavo Kalendas Junii, anno vicesimo primo episcopatus sui : Stephanique diaconi in locum ejus subrogatio, qui post sui consecrationem ad dominum imperatorem venire non distulit. Vix enim duobus exactis mensibus, summa cum festinatione ei occurrere festinavit. Præmisit tamen legationem, quæ super ordinatione ejus imperatori satisfaceret. Imperator autem ejus adventu præcognito, Bernardo quidem nepoti eum comitari jussit. Sed et appropinquanti alios missos, qui eum cum debito honore perducerent, direxit. Ipse autem adventum ejus Rhemis sustinere statuit. Cui etiam obviam Hildebaldum archiepiscellanum sacri palatii, Theodulphum episcopum Aurelianensem, Joannem Arelatensem, aliorumque ministrorum Ecclesiæ copiam, procedere jussit, infulis indutos sacerdotalibus. Ad ultimum imperator milliario processit a monasterio sancti confessoris Remigii, et tanquam beati Petri vicarium honestissime suscepit, descendente ex equo excepit, et ecclesiam intrantem manu propria sustentavit : præcinentibus pro tanta exultatione variis Ecclesiæ ordinibus, *Te Deum laudamus*, et reliqua. Quo hymno finito, laudes imperatori debitas clerus Romanus conclamavit, quarum finem dominus apostolicus oratione complevit. His expletis, intra domus penetralia secessum est, expositisque causis sui adventus, et benedictione panis ac vini simul participata, imperator ad civitatem rediit, dominus apostolicus ibidem remansit. Sed in crastinum dominus imperator dominum apostolicum evocavit, convivio opulentissimo procuravit, donisque maximis honoravit. Similiterque die tertio a domino apostolico dominus invitatur imperator, et multis variisque est donatus muneribus. Et in crastinum, quæ fuit dies Dominica, imperator imperiali diademate coronatur, et benedictione inter missarum celebrationes insignitur. Et tandem his completis, dominus apostolicus, cunctis, quæ poposcerat, impetratis, Romam rediit. Imperator vero ad Compendium secessit, ibique missos Abdirahman filii Abulat regis suscepit et adjovit. Moratus autem ibidem viginti vel eo amplius diebus, Aquisgranum hiematurus petiit.

(187.) Jusserat sane imperator missos Saraceno-
rum regis, semet præcedere illuc venturum. Quo
cum pervenissent, ferme tribus detenti sunt mensi-
bus. Post hæc autem, cum eos jam tæderet adventus
sui, permissu imperatoris redierunt. In eo etiam
commorans palatio, ad se venientem missum suscepit
Leonis Constantinopolitani imperatoris, nomine
Nicephorum. Legatio autem, excepta amicitia et
societate, erat de finibus Dalmatarum, Romanorum
et Sclavorum. Et quia nec hi præsentés erant, nec
Chadalo finium præfectus, neque sine illis hæc dirimi
poterant, missus est in Dalmatiam ad hæc pacifi-
canda et componenda Albigarius cum Chadalo ea-
rumdem finium principe. Ipso anno filii Godefridi
quondam regis Nortmannorum, cum ab Herioldo
premerentur, miserunt legatos petentes ab impera-
tore pacem. Quæ legatio tanquam inutilis et simu-
lata ab eo rejecta est, auxiliumque Herioldo contra
eos datum. Eo anno luna Nonis Februarii defecit
hora noctis secunda. Cometarum sidus portentuosum
apparuit in signo Sagittatoris. Stephanus papa tertio
mense postquam e Francia Romam rediit, ultimum
diem clausit, et Paschalis pro eo cathedram Romani
pontificatus subiit. Qui post expletam consecratio-
nem solemnem, legatos cum epistola apogetica et
maximis muneribus imperatori misit: insinuans non
se ambitione, nec voluntate, sed electione et populi
acclamatione, huic succubuisse potius quam insu-
luisse dignitati. Hujus legationis bajulus fuit Theo-
dorus nomenclator, qui negotio peracto, et petitis
impetratis, super confirmatione scilicet pacti et ami-
citiæ more prædecessorum suorum, reversus est.
Sub eodem anno, Quadragesimæ pene exacto tem-
pore, ultimæ hebdomadis quinta feria, qua Dominice
cœnæ celebratur memoria, dum peractis omnibus
quæ tanti diei solemnitas exigebat, imperator ab
ecclesia in regiam se recipere vellet, porticus lignea,
per quam redeundum erat, carie senioque confecta
et humectatione continua putrefacta, fatiscensibus
inferioribus, sub imperatoris pedibus comitumque
illius collapsa, magnum fragore sui omni palatio in-
cussit metum, verentibus singulis ne ruinæ illius
eventus imperatorem oppressisset. Sed a Deo, cui
erat dilectus, a præsentis discrimine est protectus.
Nam cum viginti vel eo amplius comitum cum eo ad
terram usque deciderint, variasque incurrerint cala-
mitates, ille nil tristioris incurrit jacturæ, præter imi-
pectoris locum, cui illis est capulus ensis, ultima-
que auris cutis paululum exspoliata; sed et crus
illius juxta inguina cuidam ligno impactum, cui ta-
men citissime est subventum. Adhibito enim medi-
corum studio, quambrevi pristinae salutis restitutus.
Viginti namque peractis diebus Noviomagum
venatum petiit. Quo peracto negotio, imperator ge-
neralem habuit conventum Aquisgrani, in quo quan-
tum fervoris circa divinum cultum in arca pectoris
gestaret, toto adnisi declaravit. Congregatis enim
episcopis nobilissimoque sanctæ Ecclesiæ clero, fecit
componi ordinarique librum, canonicæ vitæ normam

A gestantem, in quo totius illius ordinis perfectio con-
tinetur, sicut reclusus ipse fatetur. In quo etiam
inseri jussit cibi potusque atque omnium necessa-
riorum summam, ut omnes tam viri quam sancti-
moniales, sub hoc ordine Christi servientes, nullis
præpeditis necessitatibus, libera servitute Domino
omnium militare meminissent. Quem librum per
omnes civitates et monasteria canonici ordinis sui
imperii misit per manus missorum prudentium, qui
illum in omnibus supra dictis locis transcribi face-
rent, debitaque atque conscripta exigere stipendia
ministrari. Quæ res magnum Ecclesiæ contribuit
exultationis tripudium, et piissimo imperatori de-
bita cum laude immortale monumentum. Eademque
constituit idem Deo amabilis imperator Benedictum
abbatem, et cum eo, monachos strenuæ vitæ per
omnia, qui per omnia monasteria monachorum eun-
tes redeuntesque, uniformem traderent cunctis mo-
nasteriis, tam viris quam sanctimonialibus feminis,
vivendi secundum Regulam sancti Benedicti incommu-
tabilem morem. Considerans etiam idem piissi-
mus imperator, non debere Christi ministros ob-
noxios esse humanæ servituti, sed et multorum
avaritiam abuti ministerio ecclesiastico ad proprium
quæstum, statuit ut quicumque ex servili conditione,
conciliante scientia et morum probitate, ad ministere-
rium altaris asciscerentur, primum manumittantur
a propriis dominis, vel privatis, vel ecclesiasticis,
et tunc demum gradibus altaris induantur. Volens
etiam unamquamque ecclesiam habere proprios
sumptus, ne per ejusmodi inopiam cultus divini
negligerentur, inseruit prædicto edicto ut super sin-
gulas ecclesias mansus tribueretur unus compensa-
tione legitima, et servo atque ancilla. Hæc erat sancti
imperatoris exercitatio, hic quotidianus ludus, hæc
palæstrica agonia, spectante Deo, quo ejus vita in
sancta doctrina et operatione clarius emitteret, qui
in pompæ sublimitate constitutus imitando Chris-
tum humilitate, altius eminebat. Denique tunc cœ-
perunt deponi ab episcopis et clericis cingula balteis
aureis et gemmis cultris onerata, exquisitæque
vestes, sed et calcaria talos onerantia relinquere.
Monstro enim simile ducebatur, si ecclesiasticæ fa-
miliæ deputatus, conaretur aspirare ad sæcularis
gloriæ ornamenta. At vero non tulit hæc sanctam
D Deoque dignam imperatoris devotionem humani ge-
neris inimicus, undique se impetentem, et ab omni-
bus Ecclesiæ ordinibus sibi bella indicentem: sed
cœpit totis virium copiis se expugnantem oppu-
gnare, et per membra sua, Christi fortissimum bel-
latorem vi et astu, quo potuit, lacessere. Nam bis
rite ordinatis, postquam imperator in eodem placito
filium primogenitum Lotharium imperatorem appel-
larî et esse voluit, et duorum filiorum suorum Pip-
pinum in Aquitaniam, Ludovicum in Bajoariam mi-
sit, ut scilicet sciret populus cujus deberet potestati
parere: statim ei Abodritorum defectio nuntiatur,
qui cum filiis Godefridi amicitias jungentes Saxo-
niam Transalbanam vexabant. Contra quos impe-

rator sufficientes copias dirigeus, eorum motus Deo favente compressit. Ipse autem Vosagi lustra sectaturus, venatum petiit. Interea venatione ibidem juxta morem Francorum expleta, cum hiemem exacturus Aquisgrani reverteretur, nuntiatum est ei Bernardum nepotem suum Italie regem, cui ipse maxima, ut rex fieret, apud patrem causa fuerat, consiliis quorundam pravorum hominum adeo dementatum, ut ab eo desciverit, omnesque civitates regni et principes Italie in hæc verba conjuraverint: sed et omnes aditas, quibus in Italiam intratur, positus obicibus et custodiis obserarint. Quod cum certis nuntiis referentibus, maximeque Rathaldo episcopo, et Suppone, certissime cognovisset, contractis undique copiis, tam ex Gallia quam ex Germania, cum maximo exercitus robore Cabillonum usque pervenit. At Bernardus, cum se cerneret viribus imparem et ad cœpta inefficacem, ut pote a quo plurimi suorum quotidie deficerent, desperatis rebus ad imperatorem venit, armisque depositis pedibus se ejus prostravit, confessus perperam se egisse. Cujus exemplum primores ejus sunt secuti, et armis depositis se ejus potestati et judicio subdiderunt. Sed et concinnationes, quomodo cœptam rebellionem, et quare inchoaverint, et ad quem finem inchoata perducere voluerint, quosve complices sibi allegerint, ad primam prodiderunt interrogationem. Fuerunt sane hujus conspirationis auctores: Eggidio, regalium primus amicorum; Reginherius, olim comes palatii imperatoris, filius Reginherii [*Ms.*, Meginherii] comitis; sed et Reginhardus, præpositus cameræ regalis. Erant autem hujus sceleris conscii quam plures clericus seu laici, inter quos aliquos episcopos hujus tempestatis procella involvit, Anselmum scilicet Mediolanensem, Wulfoldum Cremonensem, sed et Theodulfum Aurelianensem (818). Postquam vero defectionis propalati sunt principes et custodiæ mancipati, Aquisgrani imperator, sicut decreverat, hiematum regreditur, ibique usque dum sacram Paschæ solemnitatem celebraret, remoratur. Post cujus festivitatis transactam celebritatem, Bernardum hactenus regem ejusque fautores in supra dicto scelere, cum lego judicioque Francorum deberent capitali invectione ferri, suppressa tristiori sententia, luminibus orbati consensus, licet multis obnitentibus et animadverti in eos tota severitate legali cupientibus. At vero licet imperator indulgentius ageret, ultio tamen eliminata ad effectum in aliquos est perducta. Etiam Bernardus et Reginherius dum impatientis ocalorum amissionem et ablationem tulerunt, mortis acerbilitatem sibi consciverunt. Episcopos porro hæc constrictos immanitate, ab episcopis reliquis depositos, monasteriis mancipavit. Cæterorum autem nullum vel vita privari jussit, vel membrorum amputatione mulctari; sed secundum quod exigente culpa visum est, alios exsiliari, alios jussit attondi. Post quæ nuntiat imperatori protervia inobedientium Brittonum, qui in tantam insolentiam eruperant ut unum suorum Marmonium [*Marnianum*] nomine

A regem appellare ausi sint, subjectionemque omnimodis recusarint. Ad quorum insolentiam ulciscendam imperator undequaque aggregata militari manu, fines Brittonum aggrediens, proficiscitur, habitoque Venedis generali conventu, provinciam ingreditur, et parvo tempore et labore cuncta populatur, donec interfecto Marcono [*Marmonio supra*], dum sarcinis castrensibus immeditatur, a quodam regionum equorum custode, nomine Choslo, tota cum eo Britannia vieta succubuit et manus dedit, ad quascunque conditiones imperator vellet, denuo servitura. Nam et obsides qui et quanti jussi sunt, dati atque suscepti, et omnis terra secundum suam voluntatem disposita est.

A quibus finibus Britannie ita pacatis imperator B pedem retulit, et Andegavorum urbem repetiit. Ubi dum Hermengardis regina longo fatigaretur incommodo, duobus diebus post regressionem imperatoris supervixit, et tertio die obiit, quinto Nonas Octobris. Quo anno eclipsis contigit solis viii Idus Julii. Curata autem reginæ sepultura, imperator per Rothomagum et Ambianorum urbem recto itinere se Aquisgrani ad hiberna contulit. Cui revertenti et Heristallium palatium intranti, occurrere missi Sigonis Beneventani ducis dona quam maxima deferentes, dominum suum a morte Grimoaldi prædecessoris sui purgantes. Præterea aliarum nationum missi aderant, Abodritorum videlicet, et Coduscanorum, et Timotianorum, qui Bulgarum societate relicta, nostris se nuper sociaverant. Sed et Liudeviti rectoris inferioris Pannoniæ missi ibidem aderant, accusantes Cadalum falso, ut post patuit, eo quod immanitas illius importabilis sibi foret. Quibus auditis, compositis ac dimissis, in eodem palatio imperator secundum suam dispositionem ad hiemandum se contulit.

(819.) Ubi cum moratur, exhibitus est ei Sclomirus Abodritorum rex a ducibus Saxonum. Qui cum insimularetur defectionis, nec objectis obviare quivisset, exsilio est deportatus, regnumque ejus Ceadrago filio Trasconis traditum. Eodem itidem tempore quidam Wasco Lupus, Centulli cognomento, in rebellionem assurgens, Werinum [*Werinum*] Arvernorum comitem, et Berengarium Tolosanum prælio lacescivit. Ibidemque cum aliis plurimis fratrem quoque Germanum [*Gersandum*] amisit, et tunc quidem fugæ subsidio evasit. Post autem imperatori deductus, et causam dicere jussus, atque ratione victus, exsilio est damnatus. Qua hieme imperator in eodem palatio conventum publicum populi sui celebravit: et renuntiantes sibi missos de omni suo regno, quos pro statu sanctæ Ecclesiæ restaurando dejecto, vel confirmando stante miserat, audivit; et quidquid utile judicavit, sancta impellente devotione superaddidit, nihilque intactum reliquit, quidquid ad honorem sanctæ Dei Ecclesiæ proficere posse visum fuit. Interea capitula quedam legibus superaddidit, in quibus causæ forenses claudicare videbantur, quæ hactenus veluti perne-

cessaria servantur. Qua tempestate monitu suorum uxoriam copulam ineditabatur inire. Timebatur enim a multis ne regni gubernacula vellet relinquere; sed compellebatur. Tandemque eorum voluntati satisfaciens, et undequaque adductas procerum filias inspiciens, Judith filiam Welfonis nobilissimi comitis in matrimonium junxit. Æstate subsequente in Ingelheim palatio populus ejus convenit ad eum. Ibidemque sui exercitus nuntios recepit, qui contra Liudeviti apertam perduellionem comprimendam missi fuerant. Sed idem negotium remansit pene infectum. At vero pro his typho arrogantiae inflatus Liudevitus, quasdam conditiones imperatori per missos suos mandavit: quas si imperator impleret, ipse quoque ejus præceptis ut pridem pareret. Sed hæc tanquam inutilia ab eo spreta atque rejecta sunt. Liudevitus autem in sua perfidia remanere ratum ducens, ad perfidiam quoscunque poterat sibi sociabat. Post reversionem sane exercitus a Pannoniæ finibus, Liudevito in perfidia sua permanente, Cadolach [Cadolh] dux Foro-Julien-sis in febrem incidit et diem ultimum clausit, ac Baldricus ejus loco successit. Qui cum primum in Provinciam venisset, et Carantanas ingrederetur partes, copias Liudeviti juxta Dragum fluvium cum paucis suorum fudit, et reliquos proturbans, omnes a suis finibus secedere compulit. Fugatus a Baldrico Liudevitus, Bornæ occurrit Dalmatiæ duci ad Calapium fluvium consistenti. Sed Borna Goduscanorum [Dunscanorum] perfidia, an timore desertus, incertum, suorum tamen jutus auxilio domestico, discrimen imminens tutus evasit, sed et desertores suos postea subegit. Interea Liudevitus sequenti hieme Dalmatiam iterum ingressus, cuncta populari nititur; ferro quæ animata erant perimens, inanimata vero igni contradens. Cujus vi cum Borna obviare nequiret, astu viam nocendi quæsivit. Neque enim apertum ei bellum indixit, sed improvisis irruptionibus adeo et illum et exercitum ejus protrivit, ut puderet ac pœniteret eum talia molitum. Nam tribus millibus interfectis de illius exercitu, equisque ac varia sibi suppellectile plurima cirepta, regione sua eum excedere compulit. Quæ cuncta imperator Aquis consistens lætus audivit. Interea Vascones nativa seditionis peste discordantes, a Pippino imperatoris filio ipso anno ita sunt edomiti, ut nullus eorum rebellare auderet. Pater enim eum ad hoc destinaverat. His peractis, imperator conventum dimisit. Venationi congruo tempore operam dedit in Arduenna, atque hiematurus ad palatium Aquense est reversus.

(820.) In eodem palatio hieme superveniente, imperator coadunari populi frequentiam fecit. Quo tempore Borna de infestatione Liudeviti conquestus, magnas adjutorii copias ab imperatore suscepit, quæ terram illius atterere possent. Quæ trina partitione divisæ, primo vere terram ditionis illius ferro et igne pene omnem vastaverunt, ipso Liudevito castelli cujusdam altitudine se protegente, et nec

A ad pugnam nec ad colloquium procedente. Quibus reversis domum Carniolenses et quidam Carantanorum, qui ad Liudevitem se contulerant, Baldrico duci nostro manus dederunt. In palatio quoque Bera comes Barginonensis, cum impeteretur a quodam vocato Sanila, et infidelitatis argueretur, cum eodem secundum legem propriam, ut pote quia uterque Gothus erat, equestri prælio congressus est et victus. Sed cum lege in eum animadvertendum esset, ut capitali sententia tanquam reus majestatis feriretur, imperatoris tamen clementia vitæ reservatus est, et Rothomagum consistere jussus. Ipso tempore nuntiatum est naves piraticas tredecim a Nortmanniæ sedibus mare conscendisse, et prædatum nostros fines appellere. Contra quas imperatoris B circumspectio custodiam fieri cum imperasset, a Flandrensi solo simul et ostio Sequanæ repulsa, in Aquitaniam sese verterunt, et vastato vico ejus vocabulum Buin, multaque onerata præda reversus sunt. Hoc anno (821) dominus imperator hiberna tempora Aquisgrani peregit. In eadem hieme mense Februario, Aquis conventus est celebratus, et tres cunei ad Liudeviti terram vastandam directi, irruptaque imaginaria pace, quæ cum Abulat rege Saracenorum pacta videbatur, bellum ei indictum est. In eodem anno Kalendis Maii conventum alterum habuit imperator Noviomagi, in quo regni partitionem, quam inter filios suos jamdudum fecerat, coram recitari fecit, et a cunctis proceribus qui tunc adfuere confirmari. Ibidem etiam missos Paschalis apostolici, Petrum Centumcellensem episcopum, et Leonem nomenclatorem suscepit, audivit, remisit. C Atque inde digrediens Aquasgrani repetiit, et inde per Arduennam usque ad Rumerici montis altitudinem, Vosagique latissimam vastitatem, totum quod superfuit dimidium æstivi et autumnii temporis transegit. Inter hæc Borna vita privato, successorem ei constituit imperator nepotem suum nomine Ladasdeum. Quo tempore nuntium suscepit mortis Leonis imperatoris Constantinopolitani, qui a domesticis suis et præcipue a Michaele interfectus est: qui etiam in loco ejus substitutus est, conspiratoribus suis et maxime prætorianis militibus ei annitentibus. Eodem anno medio Octobri conventus publicus in Theodonis villa celebratur. Ubi denique D dominus imperator primogenito filio suo Lothario Ermengardem filiam Hugonis comitis uxorem cum solemnibus junxit apparatu. Ubi etiam adfuere legati papæ Romani, Theodorus primicerius, ac Florus, cum magnis variisque muneribus. Imperatoris porro clementia, cum in aliis rebus semper admirabilis claruit, in hoc conventu quammaxime, quanta in ejus esset pectore, manifestissime patuit. Nam revocatis omnibus qui contra vitam suam regnumque conjuraverant, non modo vitam membraque donavit, sed et possessiones, quibus legaliter fuerant privati, cum magno liberalitatis testimonio restituit. Adalhardum etiam abbatem quondam Corbeie monasterii, sed tunc in sancti Filiberti monasterio

consistentem, magisterio priori reddidit. Idemque A
fratrem ejus Bernarium, a monasterio sancti Benedi-
dicti evocatum et reconciliatum, eidem cum fratre
restituit loco. His completis cæterisque quæ utilitas
poscebat explicitis, filium quidem Lotharium hie-
matum Wormatiam misit, ipse autem Aquasgrani
reversus est.

Anno hunc sequenti (823) dominus imperator con-
ventum generalem coire jussit in loco ejus vocabu-
lum est Attiniacus. In quo convocatis ad concilium
episcopis, abbatibus spiritualibusque viris, nec non
et regni sui proceribus, primo quidem fratribus re-
conciliari studuit, quos invitos attonderi fecerat,
deinde omnibus quibus aliquid læsurae intulisse vide-
batur. Post hæc autem palam se errasse confessus,
et imitatus Theodosii imperatoris exemplum, pœni-
tentiam spontaneam suscepit, tam de his quam quæ
in Bernardum nepotem proprium gesserat : et corri-
gens si quid talium vel a se, vel a patre suo gestum
reperire alicubi potuit, etiam plurimarum eleemosy-
narum largitione, sed et servorum Christi oratio-
num instantia, nec non propria satisfactione, adeo
Divinitatem sibi placare curabat, quasi hæc quæ le-
galiter super unumquemque decurrerant, sua ge-
sta fuerint crudelitate. Exercitum sane eodem tem-
pore misit de Italia contra Liudevitum in Pannoniam.
Quo ille consistere non valens, propriam reliquit ci-
vitatem, et ad quemdam principem Dalmatiæ veni-
ens, ab eo susceptus est intra civitatem. Qui tam-
en versa vice susceptorem suum dolo confecit, et
civitatem suo dominatui subjecit. Et quanquam no-
stris nec pugnam intulerit, nec collocutus fuerit,
tamen missis legatis et errasse se dixit, et ad domi-
num imperatorem venire promisit. Nuntiatum est
eodem tempore imperatori, quod custodes limitis Hi-
spanici Sicorim fluvium transierint, Hispaniæ inte-
riora penetraverint, et cum magna præda prospere
redierint, vastatis incensisque omnibus quæ obviam
se præbuerunt. Nec non et hi qui fines tuebantur
Britannicos, Britanniam ingressi vastarunt regionem
tam ferro quam igne, propter cujusdam Britonis
rebellionem, cujus nomen Wiomarchus fuit. Quibus
peractis, prospere sunt regressi. Finito hoc
placito, Lotharium filium suum dominus imperator
in Italiam misit, et cum eo Walam affinem suum
monachum, sed et Geruntium [Geruncum] ostia-
rium : quorum consilio res Italici regni componeret,
erigeret, tueretur, tam publicas quam privatas.
Pippinum autem filium cum in Aquitaniam mittere
statuisset, prius illi conjugem filiam Theoberti comi-
tis junxit : et sic demum ad memoratas partes re-
gendas direxit. Quibus dispositis, juxta morem
Francorum regum autumnale tempus venationibus
insumpsit, hiemandique gratia trans Rhenum, locum
ejus vocabulum est Franconoford, petivit. Ibi que
conventum jussit fieri circumjacentium nationum
(823), omnium scilicet qui trans Rheni consistentes
Ruena ditioni Francorum obediunt. Cum quibus de
omnibus quæ utilitati conducere visa sunt, pertra-

ctans, singulorum rebus congrue prospiciebat. In
eodem conventu Avarum legatio munera afferens ad-
fuit. Missi Nortmannorum pacem renovantes et con-
firmantes non defuerunt. Quos audites cum con-
grue remisisset, in eodem loco præparatis, ut di-
gnum erat et tempori congruebat, novo opere ædifi-
catis, hiemavit. In eadem villa, Franconoford scilicet,
imperator hieme exacta, Maio mense conven-
tum habuit Australium Francorum, Saxonum alia-
rumque gentium eis collimitantium. In quo duorum
fratrum certamen, quod de regno magna altercatione
inter se vertebant, congruo fine diremit. Erant autem
Wilzi genere filii Liubi quondam regis. Nomina
eorum fuere, Mileguastus et Celeadragus. Quorum
pater Liubi dum Abodritis bellum indixisset, ab eis
interemptus est, regnumque primogenito contraditum.
At cum nimis signiore se quam res posceret
in regia administratione exhiberet, circa junioris ho-
norem favor populi declinavit. In qua altercatione
ante præsentiam imperatoris venientes, requisita at-
que reperta voluntate populi, junior quidem princeps
declaratur : ambos tamen imperator muneribus ampli-
s donatos, et sacramentis devinctos, et inter se et
sibi dimisit amicos. Interea Lotharius filius domini
imperatoris, cum, sicut supra dictum est, a patre in
Italiam missus esset, et secundum virorum qui cum
eo missi erant consilium opportunitates negotiorum
ordinasset, et quibusdam perfectis, quibusdam ad-
huc infectis, de singulis respondere et ad patrem de
reditu cogitaret : rogatu Paschalis papæ Romam,
imminente sancta Paschæ solemnitate, adiit, atque
ab eodem papa clarissima ambitione susceptus, ipso
sancto die apud beatum Petrum diadema imperiale
cum nomine Augusti suscepit. Post hæc cum Pa-
piam venisset, aliquidisper necessitatibus semet
impedientibus, ibidem moratus est, et sic ad patrem
mense Junio pervenit, perfecta nuntians, de inchoatis
interrogans. Ad supplenda autem quæ minus
perfecta erant, missus est Adalhardus comes palatii,
adhibito sibi socio Mauringo. Gundulfo porro Me-
tensi episcopo eodem tempore defuncto, clerus omnis
populusque ejusdem Ecclesiæ, veluti uno spiritu
animati, Drogonem imperatoris fratrem sub cano-
nico habitu nobilissime viventem, sibi poscunt dari
sacerdotem ; mirumque in modum tam imperatoris
quam procerum ejus, sed et totius populi consensus,
quasi quodam coagulo in unum conjuravit, ut omnes
id velle, nullus nolle reperiretur. Ideo imperator
cum summo gaudio petitioni Ecclesiæ annuit, eisque
quem petebant pontificem dedit. In eodem conventu
mors nuntiatur Liudeviti tyranni, a quodam dolo
interfecti. Imperator hoc placitum solvit, et alium con-
ventum Compendio tempore autumnali indixit. Sub
hoc etiam tempore perlatum est imperatori, Theo-
dorum primicerium sanctæ Ecclesiæ Romanæ et Leo-
nem nomenclatorem luminibus privatos, ac deinde
decollatos in domo episcopali Lateranensi. Invidia
porro interfectoibus innascebatur, eo quod diceretur
ob fidelitatem Lotharii eos qui interfecti sunt læ-

lia fuisse perpressos. In qua re fama pontificis quoque lædebatur, dum ejus consensui totum ascriberetur. Imperator autem dum ad hanc rem enucleatissime investigandam, Adalungum abbatem monasterii sancti Vedasti, et Hunfridum comitem mittere curaret, Paschalis papæ missi supervenerunt, Joannes episcopus Silvæ Candidæ, et Benedictus archidiaconus sanctæ Ecclesiæ Romanæ, accusationi opposentes excusationem, et super ista imperatori examinationem offerentes. Quibus auditis, et cum congruo responso remissis, missos destinatos, ut jussum fuerat, Romam ire præcepit, investigaturos de dubiis veritatem. Ipse autem, prout visum est, singulis in locis moratus, constituto tempore, id est Kalendis Novembr. ad Compendium venit. In quo placito legati Romam missi redierunt, nuntiantes quod Paschalis papa ab interfectorum nece se cum plurimis episcoporum sacramento purgaverit, interfectores autem nequaquam exhibere potuerit: sed et eos qui interfecti sunt, meritis secum præsentabant missos ab apostolico directos, similia perferentes. Nomina legatorum sunt, Joannes episcopus Silvæ Candidæ, Sergius bibliothecarius, Quirinus subdiaconus, et Leo magister militum. Imperator ergo natura misericordissimus, occisorum vindictam ultro persequi non valens, quanquam multum volens, ab inquisitione hujuscemodi cessandum existimavit: et cum responsis congruis missos Romanos absolvit. Eodem tempore quædam prodigiosa signa apparentia animi imperatoris sollicitabant, præcipue terræmotus palatii Aquensis, et sonitus inauditi nocturno tempore, et puellæ cujusdam jejunia duodecim mensibus omni cibo penitus abstinentis, crebra et inusitata fulgura, lapidum cum grandine casus, pestilentia hominum et animalium. Propter quæ singula piissimus imperator crebro fieri jejunia, orationumque instantia, atque eleemosynarum largitionibus, Divinitatem per sacerdotum officium monebat placandam: certissime dicens, per hæc portendi magnam humano generi futuram cladem. Quo etiam anno, mense Junio, natus ei est filius ex Judith regina: quem tempore baptismi Carolum vocitare placuit. Eodem anno Eblus atque Asenarius comites, trans Pyrenæi montis altitudinem jussi sunt ire. Qui cum magnis copiis usque ad Pampilonam issent, et inde negotio peracto redirent, solitam loci perfidiam habitatorumque genuinam fraudem experti sunt. Circumventi enim ab incolis illius loci, omnibus amissis copiis, in inimicorum manus devenere. Qui Eblum quidem Cordubam regi Saracenorum miserunt; Asenario vero tanquam qui eos affinitate sanguinis tangeret, pepercere.

Interea cum Lotharius, ut prædictum est, a patre missus Romam venisset, libentissime ab Eugenio papa susceptus est (824). Cumque de his quæ accesserant quereretur, quare scilicet hi qui imperatori et Francis fideles fuerant iniqua nece perempti fuerint, et qui superviverent ludibrio reliquis forent

A et haberentur: quare etiam tantæ querelæ adversus Romanorum pontifices judicesque sonarent, repertum est quod quorundam pontificum vel ignorantia vel desidia, sed et judicium cæca et inexplebili cupiditate, multorum prædia injuste fuerint confiscata. Ideoque reddendo quæ injuste erant sublata, Lotharius magnam populo Romano creavit lætitiâ. Statutum est etiam juxta antiquum morem, ut ex latere imperatoris mitterentur, qui judiciariam exercentes potestatem, justitiam omni populo facerent, et tempore quo visum foret imperatori æqua lance penderent. Quæ cum rediens filius patri retulisset, tanquam amator æquitatis, et cultor veritatis, magno gaudio perfusus est, eo quod oppressis inique relevatio pietatis occurreret.

B Tempore subsequenti dominus imperator conventum a populo suo celebrari jussit tempore Maii mensis Aquisgrani (825). Quo consistenti legatio Bulgarum, qui diu in Bajoaria, secundum præceptum ejus, substituerant, ei adducta est audienda. Quæ maxime post pacis constitutionem de terminis fuit terrarum inter Bulgaros Francosque custodiendis. Aduerunt etiam Britonum primores non pauci, subjectionem obedientiamque multis verbis prosequentes: inter quos et Winemarchus [*Supra* Wiomarchus], qui cæteris auctoritate præstare videbatur, quique insana temeritate atque stultissimis ausis in tantum processerat, ut etiam imperatorem propter suam insolentiam comprimendam, ad expeditionem in illas partes faciendam provocaverit. Is ergo cum diceret pœnitere se facti sui, et imperatoriæ fidei se commisisset, ab eo juxta morem suum, qua clementia semper uti consuevit, misericorditer susceptus, et cum cæteris civibus muneribus donatus, atque ad nativum solum est permissus redire. Qui tamen postea consuetæ perfidiæ non immemor, dum cunctorum quæ promiserat et quæ expertus fuerat, bonorum oblitus, vicinos suos domini imperatoris fideles incursare atque assiduis malis lacerare non obmitteret, ad id pervenit, ut oppressus a Lantberti hominibus, in propria domo cum omnium malorum siue terminum vitæ sortiretur. Dimissis ergo tam Bulgarorum missis quam Britannis, imperator exercitio venandi se commisit Vosagi secretis: iterum id agendum credens, usque quo mense Augusto

C juxta conductum generalem populis Aquasgrani reversus est. Quo tempore pacem quæ a Nortmannis petebatur, mense Octobri jussit confirmari; factisque omnibus quæ in eodem placito et peragi et defini visi sunt, ipse quidem cum filio Lothario Noviomagum concessit, minore Ludovico in Bajoariam dimisso: factaque autumnis temporis venatione in Aquense palatium rediit. Ab hoc conventu regredientibus Bulgarorum missis, litterasque imperatoris deferentibus, rex eorum minus grate quæ scripta sunt tulit, eo quod petita non impetravit. Cum quadam ergo stomachatione eundem nuntium remittens, mandavit ut aut communis finium terminus statueretur, aut quacunque poterat virtute tueretur

limites suorum finium. Sed cum fama rumorem sparsisset, regem talia mandantem regno caruisse, imperator tandiu legatum tenuit, quousque misso Bertrico comite palatii, falsa esse quæ jactabantur comperisset. Rescita autem veritate, missum infecto negotio remisit.

Ipso anno (826), Kalendis Februarii, Pippinus filius imperatoris ad patrem Aquis hiemantem pervenit. Cui ab imperatore cura commendata, ut paratus esset, si quid ex partibus Hispaniæ novi oriretur, qualiter obviare posset, regressus est. Imperator vero Kalendis Junii mensis ad Ingelheim venit, ibidemque illi conventus populi sui, secundum quod præceperat, occurrit. In eodem placito secundum morem suum multa quæ Ecclesiæ essent utilia admonuit, statuit ac definivit, legationesque tam a sancta sede Romana, quam a monte Oliveti, per Dominicum abbatem perlatis suscepit, audivit. Nec non duos duces, Ceadragum Abodritorum, et Tunglonem Soraborum, cum accusarentur, et probatio satis clara emerret, castigatos ad propria remisit. Nec non Herioldus a Nortmanniæ partibus cum uxore veniens, Danorumque non parva manu, Magontiaci apud sanctum Albanum, cum suis omnibus, sacri baptismatis unda est perfusus, plurimisque muneribus ab imperatore donatus. Vrens autem piissimus imperator ne ob tale factum negaretur ei habitatio soli naturalis, dedit ei quemdam comitatum in Frisia, cujus vocabulum est Riustri: quo se suosque, si necessitas exigeret, tuto recipere posset. Interea cum Baldricus et Geraldus, ceterique Pannoniarum custodes finium adessent, adduxit Baldricus domino imperatori presbyterum quemdam nomine Gregorium, bonæ vitæ hominem, qui diceret organum more Græcorum posse componere. Quem imperator gratanter suscepit: et quia Deus illi quæ ante se inusitata erant in regno Francorum attribuebat, gratiarum actiones reddidit, ac Tanculfo sacrorum scriniorum prælato commendavit, publicisque stipendiis curare jussit et ea quæ huic operi necessaria forent præparare mandavit. Ipso interea anno medio Octobri cœtum populi Germanicum coire jussit trans Rhenum, in villa cujus vocabulum est Salz. In qua consistenti, perfidia atque defectio Aizonis nuntiata est, qui de palatio domini imperatoris fugiens, ad civitatem Ausonam venit, ibique receptus, Rodam subvertit; sed et resistere n̄tentibus non parum incommoditatis intulit. Castella quæ irrumpere potuit custodibus impositis fortiter communivit. Sed et misso fratre suo ad regem Saracenorum Abdiraman nomine, validum contra nos exercitus robur accepit. Quæ quidem imperatoris animum commoverunt. Nil tamen prope gerendum ratus, consiliariorum suorum sententiam, quid tali facto opus esset, statuit operiri. Per idem tempus Hilduinus abbas monasterii beati Dionysii Romam monachos petitionis suæ hajulos ad Eugenium sanctæ Romanæ sedis præsulem misit, flagitans ossa beati Sebastiani martyris sibi trans-

mitti. Hujus desiderio dominus apostolicus satisfaciens, per prædictos missos sacratissimi militiæ Christi exuvias misit. Quæ religiosissime a prædicto viro susceptæ, atque interim cum loculo vectatorio, ut allatæ sunt, juxta corpus beati Medardi positæ. Quibus ibi consistentibus, tantam Deus per præsentiam adventus eorum mortalibus attribuit virtutum copiam, ut multitudo numerum excedat. Porro qualitas fidem superet, nisi eis auribus credatur quibus persuasum est nihil repugnare divinæ jussioni, sed et omnia possibilis esse crelenti.

Præterea Aizone infestante eos qui in nostris finibus consistebant, et præcipue Ceritaniam Vallengemque regionem usquequaque vastante eo usque immanitas illius processit, annitentibus Maurorum et Saracenorum auxiliis, ut aliqui nostrorum castella et municipia quæ hactenus tenuerant relinquere cogerentur, plurimique etiam a nobis deficerent, et eorum se societati conferret (827). Inter quos Willemundus Beræ filius, eorum perduellioni cum plurimis fœderatorum se junxit. Ad quos motus comprimendos, nostrosque roborandos, dum imperator exercitum illuc mittendum ordinat, præmisit Elisachar abbatem, et Hildebrandum comitem, nec non et Donatum. Qui præcedentes, junctis sibi Gothorum Hispanorumque copiis, illorum protervie pertinaciter restiterunt, Bernardo quammaxime Barcinonæ comite conatus eorum in irritum deducente. Quod cernens Aizo, exercitum a Saracenis petitum abiit prætorianum. Quem impetratum cum duce suo Abunarum [Amaruan] Cæsaraugustam et inde usque ad Barcinonam perduxit. Porro imperator Pippinum filium suum Aquitanæ regem contra eos misit, simulque missos ex latere suo Hugonem et Matfridum comites. Quibus meticulousius quam decuit occurrentibus, tandiu moræ innexæ sunt moris, quousque illi vastata Barcinonæ atque Gerundæ regione, Cæsaraugustam sese receperunt. Præcesserunt sane hanc cladem terribiles illæ sub tempore nocturno acies, humano sanguine rutilantes, ignisque pallore flagrantes. Imperator porro venationi [Imperator porro Compendio annua suscipiens dona, his compertis, ad supra dictam marcã tuendam auxilia destinavit, et usque ad hiberna tempora venationi, etc.] in saltibus Compendio et Carisiaco contiguis institit. Eodem anno mense Augusto Eugenius papa diem ultimum clausit. Valentinus diaconus loco ejus successit. Quo vix uno mense superstiti, loco illius Gregorius presbyter tituli sancti Marci electus est, dilata consecratione ejus usque ad consultum imperatoris. Quo annuente, et electionem cleri et populi probante, ordinatus est in loco prioris. Legati imperatoris Michaelis eodem anno mense Septembrio Compendium venerunt, munera attulerunt: nobiliter suscepti, opulentissime curati, liberaliter munerati, et prospere sunt regressi. Ipso anno Heinardus [Eginhardus], virorum sui temporis prudentissimus, sanctæ devotionis ardore incitatus, Romam misit, et corpora sanctorum Marcellini et

Petri, annuente papa, in Franciam fecit transvehi, et valde decenter in proprio territorio propriisque sumptibus recondidit. Quorum meritis hactenus ibi multa virtutum miracula operatur Dominus.

Mense Februario sequentis hiemis (828) conventus habitus publicus Aquisgrani, ubi cum in aliis, tum maxime fervebat res in marca Hispanica nuper damnose ignominioseque peracta. Qua ventilata et enucleatissime investigata, hi reperti sunt hujus culpæ auctores qui ab imperatore præfecti sunt duces. Hos ergo solummodo honoribus ademptis luere jussit imperator culpam hujus ignaviæ. Itidemque Baldrico duci Foro Juliensi dum objiceretur et probatum esset ejus ignavia et incuria vastatam a Bulgaris nostram regionem, pulsus est ducatu, et inter quatuor comites ejusdem potestas divisa. Equidem imperatoris animus natura misericordissimus semper peccantibus misericordiam prærogare studuit. At vero ii quibus talia præstita sunt, quomodo clementia illius abusi sunt in crudelitatem, post pauca patebit, cum claruerit quomodo pro vitæ beneficio, summam ei, quantum in se fuit, importaverint cladem. Ipso tempore Halitcarius Camera-censis episcopus, et Auffridus [Ansfridus] Nonantulæ monasterii abbas, a transmarinis partibus redeuntes, humanissime se susceptos a Michael retulerunt. Imperator sane æstate sequenti in Ingelheim conventum publicum habuit. Ibi que missos papæ Romani, Quirinum primicerium, et Theophylactum nomenclatorem, cum magnis muneribus venientes, et suscepit et remisit. Et cum in Theonis villam devenisset, fama que venturos in nostros fines Saracenos pervulgasset, misit filium Lotharium ad eandem Marcam, adjunctis illi Francorum validis multisque copiis. Qui cum præceptis paternis parens Lugdunum devenisset, et nuntium præstolaretur partium Hispanicarum, Pippinus ejus frater collocuturus advenit. Ibidemque illis morantibus, missus rediit, dicens: movisse quidem Saracenos Maurosque exercitum quam maximum, sed pedem continuisse, nec illo tempore longius in nostros fines processuros. Quibus auditis, Pippinus in Aquitaniam, Lotharius autem ad patrem prospere rediit. Interea filii Godefridi Danorum quondam regis, Herioldum regno expulerant. Sed cum imperator et Herioldum juvare vellet, et cum filiis Godefridi fœdus pacis inisset, missis in hos ipsum cum ipso Herioldo comitibus Saxonis, præcepit ut agerent cum prædictis, quatenus eum in societatem, ut pridem habuerant, susciperent. Herioldus autem harum morarum impatiens, insciis nostris, aliquas villarum illorum igne injecto concremavit, prædamque abduxit. At illi putantes hæc voluntate nostrorum gesta, improvisis et nihil tale suspicantibus nostris superveniunt, transitoque Egidora flumine, castris pellunt, in fugam compellunt, potitque omnium in castra propria se recipiunt. Sed his gestis, cognoscentes rei veritatem, et verentes debitam ultionem, mittentes ad eos quibus talia intulerant pri-

num, deinde ad imperatorem, professi sunt errorem. Dehinc obtulerunt congruam vindictæ satisfactionem: modum autem satisfactionis conferentes in imperatoris voluntatem, dummodo firmitas pacis inconversa maneret. Quibus imperator pro voto et petitione annuit. Bonifacius comes ab imperatore Corsicæ præfectus insulæ, cum fratre Beraldo aliisque adjunctis sibi conscensa parva classe, dum piratas pervagando maria requirit et non invenit, Sardonum amicorum sibi insulam appulit: indeque alios gnaros marini itineris sibi assumens, in Africam profectus est, et transvectus inter Uticam et Carthaginem. Contra quem multitudo Afrorum conveniens, quinque conflixit, inter quos et quosdam contigit oppetere nostrorum, quos aut multa alacritas, aut inconsulta levitas ad nimis audendum impulit. Bonifacius tamen sociis receptis ad naves se collegit, patriam repetivit, in expletumque atque inauditum metum prius Afris reliquit. Hoc anno bis deliquium lunæ contigit in Kalendis Julii, et nocte Natalis Domini. Sed et annonæ quædam imperatori delata est a regione Wasconia, brevior frumento, nec tamen teres ut pisa, quam dixerunt descendisse de cælo. Hiberna Dominus imperator Aquis exegit.

Hieme transacta cum Quadragesimæ sacrati dies celebrarentur, et instaret Paschæ veneranda solemnitas (829), intempesta nocte terræmotus adeo validus exstitit, ut ædificiis cunctis ruinam minaretur. Porro venti violentia subsecuta, non modo minora, sed etiam ipsum palatium Aquense, vehementia sui ita agitavit, ut etiam laterculis plumbeis, quibus tecta erat basilica sanctæ Dei genitricis Mariæ, maxima ex parte detegeret. Moratus est in eo palatio plurimis cogentibus necessitatibus, et publicis utilitatibus. Statuit Kalendis Julii indidem proficisci, et Wormatiam ad celebrandum generalem populi conventum properare. A qua dispositione cum mutare aliquantisper coegit rumor, qui sederat Nordmannos velle transgredi statuta pacti et proprios fines, et Transalbianam regionem populari. Sed his aliter se habentibus, imperator secundum dispositionem loci et temporis advenit, de his quæ visa sunt studiose tractavit, annua dona suscepit, filiumque suum Lotharium in Italiam dimisit. In eo etiam conventu, comperiens clandestinas circa se eorum quos vitæ reservaverat machinationes more cancri serpente, et multorum animos quasi per quosdam cuniculos sollicitare, statuit sibi contra eos quoddam propugnaculum erigere. Nam Bernardum eatenus Hispaniarum partium et limitum comitem, cameræ suæ præfecit. Quæ res non seminarium discordiæ exstinxit, sed potius augmentum creavit. Sed cum necdum ii qui tali peste tabescebant, vulnus suum detegere possent ut pote quibus nulla copia ad peragendum quæ concupierant suppeteret, in aliud tempus hæc differre statuerunt. Imperator autem his, ut opportunitas dictabat, explicitis, Rhenum transiit, Franconford villam petiit, ibique

quandiu bonum visum est, et hieme propinquantia frigora siverunt, venationi indulisit : ac deinde circa missam sancti Martini, ad Aquasgrani se vertit, ibique et ipsam festivitatem, et sancti Andree, nec non Nativitatis Dominicæ, cum reliquis, ut decebat, peregit celebriter.

Circa tempus porro Quadragesimale, cum imperator loca mari circumjacentia peragraret, factionis iniquæ principes ultra ferre non valentes occultatum diu vulnus detegunt. Nam primum inter se primores fœdere quodam conjurant, deinde minores sibi aggregant. Quorum pars mutationis semper cupida, more canum aviumque rapacium, quæ alienum detrimentum suum querunt fieri supplicionis augmentum. Freti ergo multitudine et assensu plurimorum, filium imperatoris Pippinum adeunt, prætendentes abjectionem sui, Bernardi insolentiam, et cæterorum despectionem : asserentes etiam eum, quod dictu nefas, thori paterni incestatorem : porro patrem a deo quibusdam præstigiis elusum, ut hæc non modo non vindicare, sed nec advertere posset. Oportere ergo, dicebant, bonum filium indigne ferre dedecus paternum, ablatisque e medio restituere patrem et menti et dignitati ; et hoc agentem non solum fama virtutis prosequeretur, sed etiam amplificatio regni terrestris, hoc nomine prætexentes culpam. His ergo incitamentis allectus juvenis, cum eis et multis copiis suorum per Aurelianensem urbem, sublato inde Odone, et restituto Matfrido, Werimbriam usque venerunt. At vero imperator ut eorum conspirationem contra se et uxorem Bernardumque obstinatissime comperit feraliter armatam, Bernardum quidem fugæ præsidio se committere permisit ; uxorem autem Lauduni esse, et in monasterio sanctæ Mariæ consistere voluit ; ipse autem Compendium petiit. Porro ii qui cum Pippino Werimbriam venerunt, misso Werino [*Infra*, Warino] et Lambertio, aliisque quam plurimis, Judithi reginam ex civitate monasteriique basilicaeductam, ad se perducere fecerunt. Quam usque adeo intentata per diversi generis poenas morte adegere, ut promitteret se, si sibi copia daretur cum imperatore loquendi, persuasuram quatenus imperator, abjectis armis comisque recisis, monasterio sese conferret, se etiam imposito velo capiti itidem facturam. Quam rem quando plus cupiebant, tanto facilius crediderunt. Missis enim cum ea aliquibus suorum, ad imperatorem usque deduxerunt. Cui cum ille secretius secum loquendi licentiam præstisset, permittente illo ut mortem evadere posset, ipsa velum sibi capiti superposuit : de attonione porro sua imperator tempus deliberandi poposcit. Tanto enim imperator, aliis benigne semper vivens, injusto odio laborabat, ut tæderet eos vitæ ipsius, cujus beneficio nisi illi viverint, juste et legaliter vita caruissent. Redeunte ergo ad se regina, aliis quidem malis temperarunt, acclamationi autem vulgi consentientes, exsilio eam deportari et in monasterio sanctæ Radegundis retrudi jusserunt. Circa mensem Maium porro filius imperatoris Lotharius ex

Italia venit, eumque in Compendio reperit. Ad quem venientem se contulit tota illa factio inimica imperatoris ; ipse tamen nihil tunc temporis patri intulisse visus est dedecoris, probavit autem quæ gesta erant. Denique Heribertus Bernardi frater, luminum amissione mulctatus est contra votum imperatoris, Odo consobrinus illius armis ablatis exsilio deportatus, tanquam eorum quæ Bernardo et regina acclamabantur conscii et fautores. In talibus ergo consistens, solo nomine imperator, ætatem transegit. Cum autem instaret autumnalis temperies, ii qui imperatori contraria sentiebant alicubi in Francia conventum generalem fieri volebant. Imperator autem clanculo obnitebatur, diffidens Francis, magisque se credens Germanis. Obtinuit tamen sententia imperatoris ut Niumagum populus conveniret. Verens porro ne multitudo contrariorum superaret paucitatem suorum fidelium, jussit ut unusquisque ad idem placitum veniens, simplici uteretur commeatu. Præcepit etiam comitem Lambertum finium sibi deputatorum custodiam habere. Helisachar abbatem justitias facturum eo quoque direxit. Tandem ergo Niumagum ventum est, omnisque Germania eo confluit, imperatori auxilio futura. Imperator autem volens adhuc vires adversariorum attenuare, Hilduinum abbatem culpans, interrogavit cur, cum simpliciter venire jussus sit, hostiliter advenerit. Qui cum negare nequiret, continuo ex palatio exire jussus est : et cum paucissimis hominibus justa Patrisbrunnam in expeditionali tabernaculo hiemare. Walach abbas jussus est ad monasterium redire Corbeix, ibique regulariter obversari. Hæc cum ii qui imperatori adversaturi convenerant, providerent, ad desperationem ultimam infracti viribus sese verterunt. Denique per totam noctem coeuntes, atque ad habitaculum Lotharii imperatoris filii convenientes, hortabantur aut bello confligendum, aut aliquo secedendum absque imperatoris voluntate. In qua deliberatione cum totam expendissent noctem, mane imperator filio mandat ne inimicis communibus credat, sed ad se tanquam ad patrem filius veniat. Quibus ille auditis, licet dehortantibus qui circa illum erant, ad patrem venit. A quo non est aspera increpatione invecus, sed modesta lenitate correctus. Ingresso autem illo intra penita reginæ domus, diaboli instigatione vulgus contra se coepit furere, processissetque furor usque ad mutuam cædem, nisi imperatoria prudentia prospexisset. Dum enim illi inter se tumultuantes, pene in vesanum furorem ruerent, imperator ad cunctorum aspectum cum filio processit. Quo facto, omnis illa feralis commotio conquievit. Imperatoria enim oratione audita, omnis popularis tumultus facessit. Post hæc imperator omnes illorum hujus impiæ conspirationis principes sub privata custodia asservari præcepit. Quos postea ad judicium adductos, cum omnes juris censores filiique imperatoris judicio legali, tanquam reos majestatis, decernerent capitali sententia feriri, nullum ex eis permisit occidi : sed usus, ut multis visum

est, leniori quam debuit pietate, sibi tamen consueto benignitatis et clementiæ more, laicos quidem præcepit locis opportunis attonderi; clericos vero in convenientibus itidem monasteriis custodiri.

His peractis ad hiemandum imperator Aquasgrani secessit (831). Habuit autem per idem tempus secum semper Lotharium filium suum. Misit interea in Aquitaniam, conjugemque revocavit, fratresque ilius Conradum et Rodulfum jamdudum attonsos. Quam tamen conjugis honore non est dignatus, donec se legali præscripto modo ab objectis purgaret. Quod postquam gestum est, in Purificatione sanctæ Mariæ, cunctis dijudicatis ad mortem vitam concessit. At Lotharium in Italiam, Pippinum in Aquitaniam, Ludovicum in Bajoariam ire permisit: ipse vero Quadragesimale tempus Paschæque solemnitatem in eo loco celebravit. Paschalibus ergo peractis solemnibus, ad Ingelheim imperator perrexit. Ipso denique tempore consuetæ misericordiæ non immemor, quæ, sicut de se ait Job, ab initiis crevit cum illo, et de utero matris videtur cum ipso egressa: eos, quos dudum exigentibus meritis per diversa loca deputaverat, evocatos, bonis propriis restituit, et si qui attonsi fuerant, utrum sic manere, an in habitum pristinum redire vellent, facultatem contribuit. Dehinc imperator in partes Rumerici montis per Vosagum transiit: ibique piscationi atque venationi, quandiu libuit, indulsit, et filium Lotharium in Italiam direxit. Porro autumni tempore in Theodonis villam convenire generaliter suum populum præcepit. In quo loco tres legati Saracenorum a transmarinis partibus venire (quorum duo Saraceni, unus fuit Christianus) afferentes grandia munera suæ patriæ, odorum scilicet diversa genera et pannorum. Qui pace petita et accepta, remissi sunt. Adfuit etiam Bernardus, qui modo prædicto, fugiendo se salvans, diu in finibus Hispaniæ exsulaverat. Is ergo imperatorem adiens, modum se purgandi ab eo quærebat, more Francis solito, scilicet crimen objicenti semet objicere volens, armisque impacta diluere. Sed cum accusator, licet quæsitus, deesset, cessantibus armis purgatio facta est juramentis. Præceperat porro imperator ut huic placito filius ejus Pippinus interesset. Sed ille conventui semet subtraxit, post placitum autem advenit. Imperator autem volens et hanc inobedientiam plurimamque in eo castigare morum insolentiam, secum morari jussit, et usque Natalem Domini secum Aquis tenuit. Sed ille ultra suum se velle teneri gravatus, fugam capessit, et inscio patre in Aquitaniam concessit. Imperator vero in hibernis ut cæperat, Aquasgrani permansit.

Hiemis sane rigore transacto, et vernali successu reducto, nuntiatum est imperatori quosdam motus excitatos in Bajoaria (832). Ad quorum compressionem festinus abiit, ad Ausburgum usque pervenit, insurgentia sedavit, continuo rediit, conventumque publicum Aurelianis fieri jussit, ibique sibi Pippinum occurrere mandavit, qui licet invitatus occurrit.

A Sed considerans imperator quorundam malorum hominum consilia, filii animum tam minis quam promissionibus ad deteriora festinantium pervertere: maximeque Bernardum verens, cujus consilio uti tunc dicebatur Pippinus (qui et ipse tunc in Aquitania morabatur), Ligeri transmeato, cum suo comitatu ad Jocundiacum palatium venit, in territorio Lemovico situm. Quo ventilata utriusque causa, Bernardus quidem cum insimularetur infidelitatis, nec tamen usque ad congressionem probator procedere vellet, honoribus privatus est. Pippinum vero ob pravorum morum corruptionem, sub custodia privata Treveros perduci jussit. Quo cum duceretur, et indulgentius haberetur, a suis custodia noctu subducitur, et usque ad imperatoris reditum ab Aquitania, quaquaversum valuit et voluit, pervagatur. Et tunc quidem imperator inter filios suos Lotharium atque Carolum quamdam divisionem regni constituit. Quæ tamen ingentibus impedimentis, quæ dicenda sunt, pro voto minime cessit. Eo porro tempore visum est imperatori ab Aquitania secedere, sed post paucum tempus idem ad missam sancti Martini populum convocavit, filiumque Pippinum fugientem ad se quoquo modo revocare voluit. Sed illo id refugiente, asperrima hiemis incubuit inclementia, primo quidem pluviarum plurimarum inundantia, deinde humectationem terræ glaciali rigore astringente, quæ adeo noxia fuit, ut subtritis pedibus equinis, rarus quisque foret qui vvectione equorum uteretur. Fracto ergo exercitu multo laboris incommodo, et improvisis excursus Aquitanorum subinde et moleste fereate, statuit imperator ad villam cujus vocabulum est Restis venire, ibique Ligeris amne transmeato, in Franciam hie-matum redire. Quod et fecit, licet minus honeste quam decuit.

(835.) Humano porro generi pacique contrarius diabolus, nequaquam ab infestatione imperatoris feriabatur, sed per satellitum suorum versutias filios sollicitabat, persuadens illis quod pater illos ultro perdere vellet: non considerantes quod qui mitti hominibus externis esset, immanis non poterat effici suis. Sed quia corrumpunt bonos mores colloquia mala, et lapidum etiam duritiam mollis aquæ guttula sæpius illisa terebrare solet, tandem ad id ventum est ut filios imperatoris in unum cum copiis quibus poterant coire facerent, Gregoriumque papam advocarent, sub ornatu quasi qui patri solus filios reconciliare deberet et posset: rei tamen veritas post claruit. Imperator porro e contrario mense Maio Wormatiam venit cum valida manu, ibique quid agendum sibi foret diu deliberavit. Missisque destinatis, Bernardo scilicet episcopo cum reliquis, filios hortabatur ad se veniendum et redeundum. Sed et papam Romanæ sedis conveniebat, ut si more prædecessorum suorum aderat, cur tantas neceteret moras non sibi occurrendo. Cum vero rumor usquequaque diffusus sereret de cæteris quod verum erat, de papa vero Romano, quod ideo adesset ut

tam imperatorem quam episcopos excommunicationis vinculis irretire vellet, si qui inobedientes essent suæ filiorumque imperatoris voluntati: parum quid subripuit episcopis imperatoris præsumptio audaciæ, asserentibus nullo modo se velle ejus voluntati succumbere. Sed si excommunicaturus adveniret, excommunicatus abiret, cum aliter se habeat antiquorum canonum auctoritas. Tandem ergo conventum est festivitate sancti præcursoris Christi Joannis in locum qui, ab eo quod ibi gestum est, perpetua nominis ignominia notatus est, ut vocetur Campus-Mentitus. Quia enim ii qui fidem imperatori promittebant, mentiti sunt, locus in quo id contigit testis nequitiae in suo nomine remansit. Cum autem haud procul inde aciebus ordinatis consisterent, jam jamque ruendum in arma putaretur, nuntiatum est imperatori advenire papam Romanorum. Quem venientem imperator in ipsa acie consistens suscepit, licet indecentius quam debuit; imputans ei quod ipse sibi talem susceptionem præparaverit, qui inusitato modo ad se venerit. Ductus autem papa in habitationem castrensem, multis assertionibus perdocuit, non se tantum iter ob aliud suscepisse, nisi quia dicebatur quod inexorabili discordia contra filios laboraret, ideoque pacem in utramque partem serere vellet. Audita vero parte imperatoris, mansit cum eo aliquot diebus. Remissus autem ab imperatore ad filios, ut pacem mutuam neceret: cum pene omnis populus partim donis abstractus, partim promissis illectus, partim minis territus, ad eos populumque cum eis consistentem more torrentis deflueret, nequaquam ut fuerat jussus, est permissus redire. Tot ergo copiis inibi adductis, et imperatori subductis, adeo defectio in dies invaluit, ut in festivitate sancti Pauli, plebei contra imperatorem, adulando filiis ejus, irruptionem facere minarentur. Quibus viribus imperator obniti non valens, filiis mandavit ne se populari direptioni exponerent. Cui remandant ut castris relictis ad se veniat, se autem maturissime obviam ipsi processuros. Quibus altrinsecus sibimet occurrentibus, imperator filios admonuit, equis desilientes, et sibi occurrentes, ut promissionis suæ memores, tam sibi quam filio et uxori, illibata quæ olim promiserant conservarent. Quos congrue respondentes osculatus, et ad castra illorum est profectus. Quo pervenienti uxor subducitur, et ad Ludovici tabernacula convertitur. Ipsum vero Lotharius ad sua cum Carolo admodum puero deduxit, et cum paucissimis in papilione ad hoc deputato consistere fecit. Post hæc autem jam populo juramenti obstricto, imperium inter fratres terna sectione partitur. Uxor patris a Ludovico rege recepta, exsilio iterum deportatur in civitatem Italiae Tartonam. Gregorius papa talia cernens, cum maximo mœrore Romam regreditur; et duorum fratrum Pippinus in Aquitaniam, Ludovicus in Bajoriam revertitur. Porro Lotharius patre assumpto, et seorsum cum deputatis oquitante atque privatim manente, Merlegium villam devenit, ibique prout

libuit commorans, et quæ visa sunt ordinans, ac populum absolvens, sed et conventum populo Compendii indicens, Vosagum per Mauri-Monasterium transiit, et Mediomatricum, quæ altero nomine Metis vocatur, pervenit. Qua relicta civitate, Viridunum appulit, et Suessionum urbem adiit. Ibi in monasterio sancti Medardi patrem sub arcta custodia esse præcepit: et Carolo Prumiæ commendato, nec tamen attonso, ipse venationi institit, donec autumnis tempore, id est Kalendis Octobris, sicut erat constitutum, patrem secum ducens, Compendium venit.

Ibi consistenti legatio Constantinopolitani imperatoris, Marcus archiepiscopus Ephesi, et Protospatharius imperatoris, ad patrem missa, occurrit, munera sibi deputata obtulit, patri missa subtrahit.

Quam ille, licet ad patrem missa, ad se tamen venientem suscepit, audivit tragædiamque reportantem pene inauditam remisit. In eodem conventu cum multi insimularentur devotionis in patrem, defectivus in filium, quidam verbis simplicibus, quidam juramenti objecta diluerunt. Miseratio tamen hujuscemodi rei, et talis rerum permutatio, exceptis auctoribus, omnes habebat. Unde verentes sceleris conspiratores inauditi, ne versa vice retrolapsa ferrentur gesta quæ erant, callido, ut sibi visum est, cum aliquibus episcoporum utuntur argumento, ut pro his de quibus jam pœnitentiam gesserat imperator, iterum publica pœnitentia, armis depositis, irrevocabiler quodammodo Ecclesiæ satisfacere judicaretur: cum ne forenses quidem leges contra unam culpam semel commissam bis invehant vindictam, et nostra lex habeat non judicare Deum in idipsum. Cui judicio pauci contradixere, plures assensum præbuere, maxima pars, ut assolet in talibus, ne primores offenderent, verbo tenus consentire. Adjudicatum ergo eum absentem, et inauditum, nec contentum, neque convictum, ante corpus sancti Medardi confessoris, et sancti Sebastiani martyris, arma deponere, et ante altare ponere cogunt: pullaque indutum veste, adhibita magna custodia, sub tectum quoddam retrudunt. Expleto hoc negotio, missa sancti Martini, populus licentia accepta pro talibus gestis mœstus ad propria revertitur. Lotharius autem patrem suum ducens, Aquigrani hiematum regreditur. Intra hujus hiemis durationem, gregatim populi tam Franciæ, quam Burgundiæ, nec non Aquitaniam, sed et Germaniæ coeuntes, calamitosis querelis de imperatoris infortunio querebantur. Et quidem in Franciam Eggebardus comes, et Willelmus comes stabuli, quos poterant sibi in unione voluntatis restituendi imperatoris coadunabant. A Germaniam porro Hugo abbas in Aquitaniam missus a Ludovico, et ab eis qui illuc confugerant, a Drogone scilicet episcopo et reliquis, Pippinum in hoc ipsum instigabat. Porro Bernardus et Warinus in Burgundiam consistentem populum suasionibus accendebant, promissionibus alliciebant, juramenti astringebant, et in unum velle fœderabant.

(834.) Hieme autem exacta, et vere jam roseam

faciem prætendente, Lotharius patre assumpto per pagum Hasbaniensem iter arripuit, et Parisiorum urbem petiit, ubi obviam sibi fore cunctos fideles præcepit. Cui Eggebardus comes et alii illius pagi proceres cum magna coacta manu, obviam pro liberatione imperatoris pugnaturi processerunt: perverissetque res ad effectum, nisi piissimus imperator, cavens et multorum periculum simul et proprium, ab hoc incognito præcepto et obstestatione eos inhibuisset. Tandem ergo perventum est ad monasterium sancti Dionysii martyris.

Pippinus vero ab Aquitania cum maxima manu exiens, et ad Sequanam usque veniens, cum pontes dissipati navesque alto demersæ transitum prohibuissent, substitit. Porro Warinus et Bernardus comites, plurimis sociorum ex Burgundiæ partibus coactis, et ad Matronam fluvium usque pervenerunt, et ibi partim asperitate et intemperie aeris retardati, partim pro colligendis sociis suspensi, in villa Bonogilo et iis prædiis quæ circumjacent aliquot diebus conedere. Instabat sane sanctæ Quadragesimæ tempus. Cujus hebdomada prima, feria quinta, missi sunt ab illis legati, Reballdus abbas et Gautselmus comes, ad Lotharium filium imperatoris, postulantes ut eis absolutus custodia vinculis imperator redderetur. Quorum si pareret postulationi, ipsi quoque ei causa apud patrem salutis et honoris olim dispositi forent. Sin aliter, etiamsi necesse esset, cum sui periculo eum requisituri; et resistentibus sibi in hac re cum armis, Deo iudice, essent obviaturi. Sane huic mandato respondit Lotharius, nulum plus se vel compati paternæ calamitati, vel congaudere prosperitati: nec debere sibi imputari culpam senioris sibi oblatis, cum ipsi eum destituisent ac prodidissent, neque carceralis custodiaævum sibi jure inuri, cum constaret hoc actum iudicio episcopali. Cum hac ergo satisfactione præmissi legati remissi sunt ad eos qui se miserant. Commandati sunt Guerinus comes, et Odo, nec non Fulco et Hugo abbates, ad se venirent: quatenus cum eis deliberaretur quomodo petitio eorum impleri posset. Præcepit etiam filius ejusdem imperatoris Lotharius ut missi sibi in crastinum dirigerentur, qui tempus adventus prædictorum virorum ab eo cognoscerent, et sic ad dictum diem sibi occurrerent, de causa supradicta tractaturi. Etenim vero mutato consilio, cum his qui ejus favore ducebantur, relicto patre in monasterio sancti Dionysii, ipse Burgundiam petiit, Viennam usque pervenit, ibidemque stativa facere delegit. At vero ii qui cum imperatore remanserant, eum ad recipiendas imperatorias infulas hortabantur. Sed imperator, quantum modo quo prædictum est Ecclesiæ climinatus communione, nequaquam tamen præproperæ voluit acquiescere sententiæ: sed Dominica, quæ in crastinum advenit, in ecclesia sancti Dionysii episcopali ministerio voluit reconciliari, et per manus episcoporum armis accingi consensit. In qua re tanta exultatio populi excrevit, ut etiam ipsa elementa

A viderentur injuriam patienti compati et relevato congratulari. Etenim usque ad illud tempus tanta incubuerat procellarum vis pluviarumque vehementia, ut extra solitum aquarum superabundantia excreceret, statusque ventorum imperviabiles fluminum alveos redderet. Sed in illius absolute ita quodammodo visa sunt conjurasse elementa, ut mox et venti sævientes mitescerent, et cæli facies in antiquam et multo tempore invisam serenitatem rediret. Imperator ergo ab eo loco iter cœpit, sed nequaquam filium abeuntem persequi, licet multis hortantibus, voluit. Inde ergo Nantogilum, ac post venit Carisiacum villam regiam; ubi consistens opperiebatur filium Pippinum et eos qui trans Matronam residebant: sed et eos qui trans Rhenum ad Ludovicum filium ejus confugium fecerant, sed et ipsum filium, qui ad eum veniebat, Ludovicum. Quo consistenti, medio Quadragesimæ tempore, arridente etiam lætitia ipsius diei, et officii exhortante cantilena ecclesiastica, ac dicente: *Lætare, Hierusalem, et diem festum agite omnes qui diligitis eam*; maxima multitudo fidelium suorum ibidem occurrit, congratulans communi lætitiæ. Quos imperator benigne suscipiens, et pro fidei integritate gratias agens, Pippinum quidem filium in Aquitaniam cum lætitia dimisit, cæteros autem ad loca sibi congrua redire lætos permisit. Ipse autem Aquasgrani pervenit; ibique Judith Augustam ab Italia reducentibus Rataldo episcopo, et Bonifacio, sed et Pippinum filium recepit. Porro Carolum jam dudum secum habebat. Ibidemque Paschæ solemnitatem cum solita devotione peregit. Post cujus celebritatem per Arduennam silvam venatione se exercuit: et post sanctæ Pentecostes festivitatem, in partes Romerici montis venationi atque piscationi operam dedit. Sane recedente filio imperatoris Lothario a patre et in partes prædictas abeunte, remanserant in Neustriæ partibus Lantbertus comes, et Matfridus, cæterique quamplurimi, qui easdem partes propria vi retinere nitebantur. Quam rem ægre ferens Odo comes, et alii multi imperatoris partibus faventes, contra eos arma corripunt, eosque pellere illis locis nitebantur aut certe cum eis congredi. Quæ res cum segnius quam decuit administraretur, et minus caute circumspiceretur, non minimam calamitatem eis intulit. Dum enim ex insperato illis hostes supervenerunt, illi autem minori quam res postulabat cautela uterentur, insistentibus hostibus terga nudaverunt. Ibique et ipse Odo cum fratre Willelmo interiit plurimisque aliis, cæteri salutem in fugæ subsidio posuerunt. Quo negotio peracto, ii qui victoria potiti sunt, cum neque ibi consistere posse satis tutum videretur, neque Lothario se jungere valerent, verentes ne aut ibi consistentibus imperator superveniret, aut certe ad suos properantibus in itinere obviaret, ad Lotharium quantocius mittunt, ut eis suppetias ferret quos tanti discriminis metus circumvallaret. Qui audito eorum periculo, et rebus gestis, deliberavit eis succurrere. Qua tempestate

Warinus comes cum plurimis sociis castrum Cabilonum utcumque munivit; ut si aliquid ab adversarum partium studiosis moliretur novi, sibi suisque foret receptaculo ac munitioni. Quod cum Lothario compertum foret, improvisus illuc advenire disposuit, quod tamen facere nequivit. Advenit tamen, et oppidum circumdedit, quæ in circuite civitatis erant incendio conflagrans. Pugnatum est acriter diebus quinque; et tandem ad deditionem primum urbs recepta est, post autem versa vice crudelium victorum more, primum quidem direptionibus ecclesiæ vastatæ, thesauri deprædati, et communes copiarum direptæ: ad ultimum vero civitas voraci incendio depasta est, præter unam parvam basilicam quæ, stupendo miraculo, cum hinc inde cincta fuerit sævientibus et lanibentibus flammis, tamen non potuit aduri. Fuit autem consecrata Deo in honorem beati Georgii martyris. Nec tamen Lotharii voluntas fuit ut civitas succenderetur. Acclamatione porro militari post urbem captam, Gotselinus comes, itemque Sanila comes, nec non Madalelmus vasallus dominicus, capite plexi sunt. Sed et Gerberga, filia quondam Willelmi comitis, tanquam venefica, aquis præfocata est. Quæ dum geruntur, imperator cum filio Ludovico Lingonum civitatem advenerat, in qua urbe hujusmodi suscepit nuntium, qui cum valde læstum reddidit. Et Lotharius quidem ejus filius a Cabilono iter suscepit ad Augustodunum, indeque Aurelianam urbem pervenit, deinde in pagum Cenomanicum, in villam cujus vocabulum est Matualis, devenit. At imperator cum suis maximis copiis, simul et Ludovico filio, eum sequitur. Quo audito, filius ejus Lotharius, jamque suis receptis, non multo intervallo a patre castra fixit; ibique quatuor diebus legatis intercurrentibus moratum est. Quarta sane nocte Lotharius cum suis hominibus referre pedem ad posteriora cœpit. Contra quem pater compendioso itinere obambulabat, usquequo perventum est ad fluvium Ligerim prope castrum Blesense, quo Ciza fluvius Ligerim confluit. Positis hinc inde castris, occurrit etiam patri Pippinus filius cum quanto potuit militari apparatu. Infractus ergo viribus Lotharius, supplex ad patrem venit. Quem ille coercitum verbis, et obligatum, tam ipsum quam proceres ejus, quibus voluit sacramentis, in Italiam remisit, oppilatis angustiis itinerum, quæ in Italiam transmittunt, ne quis transire posset nisi licentia custodientium. Quibus peractis, Aurelianis usque pervenit cum filio Ludovico, ibique tam filio quam aliis reditu ad propria indulto Parisius ipse pervenit. Habuit autem eo tempore circa missam sancti Martini conventum generalem in Attiniaco palatio, ubi cum multa perperam inolita purgare decrevisset tam in ecclesiasticis quam publicis rebus, tunc præcipue fuerunt ista. Mandavit filio Pippino, per Ermoldum abbatem, res ecclesiasticas quæ in regno ejus erant, quas vel ipse suis attribuerat, vel ipsi sibi præripuerant, absque cunctatione ecclesiis restitui. Missos etiam per civitates et monasteria transmisit,

atumque ecclesiasticum pene collapsum in antiquum statum erigi jussit. Itemque præcepit ut missi per singulos comitatus irent, qui immunitatem prædonum atque latronum, quæ inaudita emergerat, cohiberent, et ubi eorum major vis incubuerat etiam comites vicinos et episcoporum homines ad tales evincendos et proterendos sibi asciscerent, et de his singulis sibi in proximo placito generali Wormatiam renuntiarent, quod futurum transacta hieme et suadente vernali gratia indixit.

(855.) Transegit ergo imperator maximam partem hiberni temporis Aquisgrani. Indeque profectus est ad Theodonis villam ante Natalem Domini, ubi etiam populus, cui præceptum fuerat, advenit. Ubi consistens, contra quosdam episcopos de sui dejectione conquerabatur. Sed cum quidam in Italiam confugissent, quidam vocati obedire nolissent, solus Ebo eorum qui impetebantur, adfuit. Qui cum rationis reddendæ causa super talibus urgeretur, causabatur se solum relictis omnibus, in quorum præsentia hæc facta fuerant, urgeri. At vero cæteri episcopi, cum obtenderent necessitatem præsentiam, excusarent autem voluntatem innocentiam, idem Ebo tandem moleste ferens talibus extædiari, consilio petito aliquorum episcoporum, ipse in se quamdam confessionem prædicavit, confirmavitque se et indignum sacerdotio et irrevocabiliter eo abstinere judicavit; quod et episcopis et per eos imperatori contradidit. Quo facto, Agobardus Lugdunensis archiepiscopus, qui evocatus ad satisfactionem venire distulit, cum ter esset evocatus, ab Ecclesiæ præsulatu semotus est, cæteris, ut diximus, in Italiam fugientibus. Sequenti vero Dominica, quæ sacræ Quadragesimæ initium præcedebat, in Metis civitatem dominus imperator, sed et episcopi, et populus universalis illius conventus venit: et inter missarum celebrationem, septem archiepiscopi septem reconciliationis ecclesiasticæ orationes super eum cecinerunt. Atque omnes populi hoc viso, pro plenaria restitutione imperatoris multis Deo gratias reddiderunt. Post quæ omnia, Theodonis villam tam dominus imperator, quam qui ejus populus erant, reversi sunt: et Dominico sacro Quadragesimæ tempore inchoante, unumquemque ad propria redire præcepit. Ipse autem Quadragesimæ tempus ibidem exegit, sed et Paschæ solemnitatem in Metis celebravit. Post solemnitatem porro Paschalem, atque Pentecostes venerabilem diem, civitatem Vangionum, quæ nunc Wormatia vocatur, secundum conductum ad celebrandum conventum generalem abiit: ubi etiam filius Pippinus occurrit, nec Ludovicus alter ejus filius defuit. More autem suo imperator nequaquam conventum istum a publica utilitate vacare passus est. Diligenter namque in eo examinare studuit quid quique missorum in diversas partes directi egerint. Et quia aliqui comitum in repressione et exterminatione latronum segnes reperti sunt, diversis sententiis eorum segnitiam condigna invectione castigavit; filiosque et populum admonuit ut æquitatem diligenter, raptoresque opprimerent,

bonos quoque et eorum possessiones ab oppressione relevarent, interminatus etiam severiorem in eos se libaturum sententiam qui huic admonitioni non essent obtemperaturi. Cumque ab hoc placito populum dimitteret, et sequens in Theodonis villa post Pascha constitisset, ad hiemandum Aquisgrani se contulit: filioque suo Lothario mandavit ut nobiles quoque suorum ad eundem locum dirigeret, quatenus reconciliationis mutue inter se et illum ratio investigaretur. Augusta Judith cum consiliariis imperatoris consilio inito, eo quod valentia, ut videbatur, imperatoris corpus mox destitueret, et mors ingrueret, et sibi et Carolo periculum immineret, nisi aliquem fratrum sibi asciscerent, conjectantesque nullum filiorum imperatoris tam convenientem huic rei sicut Lotharium, hortati sunt imperatorem ut ad eum missos pacificos mitteret et ad hoc ipsum invitaret. Qui, ut paci semper studens, semperque dilector pacis atque amator firmitatis, querebat non modo filios, sed et inimicos sibi charitate uniri, libenter assensus est. In conducta porro villa, et tempore præfinito, adfuerunt missi a filio, quos ipse præcepit, plurimi, inter quos etiam Wala primus adfuit. Causa autem prædicta ventilata, atque ad calcem perducta, imperator cum conjugè reconciliari voluit, primum ipsi Walæ dimissis quæcunque in eos commiserat delictis, multa alacritate et benignitate cordis; mandavitque per eum et cæteros filio missos, ut quantocius veniret. Quod si faceret, consultissime sibi futurum sciret. Qui redierunt, et filio rem retulerunt. Sed ne mandatum imperatoris ad effectum perduceretur, morbus febrisque intercessit, et Wala quidem rebus humanis abduxit, Lotharium vero lectulo deiciens, maximo tempore languere fecit. Imperator vero clementissimus natura, ut filium adversa valetudine correptum audivit, per missos fidelissimos, scilicet Hugonem fratrem suum, et Adalgarium comitem, eum visitavit, atque omnia ejus incommoda rescire studuit: imitatus videlicet beatum David, qui, multis insectationibus lacessitus a filio, mortem tamen ejus ægerrime tulit. At vero postquam deserviente languore convaluit, nuntiatum est imperatori, eo quod conditiones sacramentorum dudum promissas irrumperet, maximeque ecclesiam sancti Petri, quam tam avus ejus Pippinus, quam pater ejus Carolus, nec non ipse in tutelam susceperant, homines ejus crudelissima clade vexarent. Quæ res animum illius mitissimum adeo exasperavit, ut quodammodo extraordinarie, ut videbatur, missos dirigeret, nullum pene ad tantum iter conficiendum spatium tribuens. Misit legatos ad Lotharium, commonens ne talia fieri permitteret: monens ut memor esset quia quando ei regnum Italiæ donavit, etiam curam sanctæ Romanæ Ecclesiæ simul commisit, et quam ab adversariis defensandam susceperat, nequaquam a suis diripi permitteret. Commonens etiam sacramentorum nuper ab eo sibi promissorum, ne forte obliviscas atque parvipendens ea Divinitatem offenderet. Quod sibi impune non futurum non ignoraret. Simul etiam

PATROL. CIV.

A jubens parare sibi stipendiarias annonas, stativasque congruas per omne iter, quod Romam transmittit, Dicebat enim se limina beatorum apostolorum inviserè velle. Quod ne fieret, irruptio Nordmannorum in Frisiam impedivit. Ad quorum insolentiam comprimendam pergens, misit missos ad Lotharium, Fulconem scilicet abbatem, et Richardum comitem, nec non Adrebaldum abbatem. Quorum Fulco et Richardus responsum sibi a Lothario referrent: Adrebaldus porro Romam pergeret, Gregorium papam de necessariis consulturus, et voluntatem imperatoris, cæteraque sibi injuncta perlaturus. Sed Lotharius de his conventus, nec non de rebus quarundam ecclesiarum ablatis, quæ in Italia sunt, quibusdam annuit, quædam se non posse servare respondit. Et Fulco quidem atque Richardus imperatori a Frisia post fugam Nordmannorum revertenti, talia nuntiant in Franconoford palatio: ubi ipse autumnalem exercens venationem, hiematum Aquasgrani sese convertit. At vero Adrebaldus Romam, ut jussum sibi fuerat, pervenit, dominum Gregorium papam ægrotantem reperit, et maxime fluxu sanguinis, qui licet sensim, continue tamen ex naribus defluebat. Sed tanta alacritate et gaudio ad verba imperatoris et compassionem ejus recreatus est, ut profiteretur se pene incommoditatis propriæ oblitum. Itaque et missum ad se opulentissime curavit apud se consistentem, et ditissime muneravit recedentem: mittens cum eo duos episcopos, Petrum Centuncelleasis urbis, et Georgium regionarium Romanæ urbis simul episcopum. Lotharius porro ut audivit memoratorum episcoporum ad dominum imperatorem adventum, misit Leonem, qui tum apud illum magni loci habebatur, Bononiam: qui magno intentato terrore, ultra progredi episcopos prohibuit. Adrebaldus tamen epistolam imperatori destinatam ab eis occulte suscepit, et cuidam suorum sub obtentu mendici, quoque Alpes transiret, ferendam commisit, ac post imperatori porrexit. Ea tempestate quanta lues mortalis populum qui Lotharium secutus est, invaserit, miserabile est dictu. In brevi enim, id est a Kalendis Septembris usque ad missam sancti Martini, hi primores ejus vita excesserunt: Jesse olim Ambianensis episcopus, Helias Trecassinæ urbis episcopus, Wala Corbelensis monasterii abbas, Matfridus, Hugo, Lambertus, Godofridus, itemque filius ejus Godofridus, Albertus comes Pertensis, Burgaretus quondam præfectus venatoribus regalibus, sed et Richardus vix evasit. Non post multum et ipse moritur. Hi enim erant quorum decessu dicebatur Francia nobilitate orbata, fortitudine quasi nervis succisis evirata, prudentia his obeuntibus annullata. Sed his subruti sostendit Deus quam salubre, quam laudabile sit observare, quod ex ore ejus probatur procedere: *Non gloriatur, inquit, sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec dives in divitiis suis.* Sed et imperatoris animum quis miretur digne, quanta hunc temperantia divina gubernaverit clementia? Etenim hoc suscepto nuntio, nec in se exsultavit, nec mori

mimicorum insultavit; sed pugno pectore tunso, lacrymisque oculis oppletis, Deum illis propitium fieri cum ingenti gemitu precatus est. Hoc tempore Britonum impetus emotus est, sed tam facile conquievit, quam imperator in eum spem posuit cui veracissimè dicitur: *Subest enim tibi, Domine, cum volueris, posse.*

In ipsis etiam diebus, in quibus Purificatio beatissimæ semper virginis Mariæ celebratur, conventus quidem magnus, sed præcipue episcoporum, Aquisgrani convenit (836). In quo cum de aliis utilitatibus Ecclesiæ necessariis, tum præcipue de his rebus questum est, quas Pippinus et sui multis Ecclesiis abstulerunt. Ob quam rem imperialis auctoritas et communis concilii commonitorium ordinatur, quibus commoneretur Pippinus et sui cum quanto periculo res ecclesiasticas pervaserint. Quæ res prosperum suscepit exitum. Nam Pippinus monita pii patris sanctorumque virorum libenter suscipiens, obedienter paruit, et omnia invasa restitui etiam per annuli sui impressionem constituit. Proximum huic placito conventum imperator in pago Lugdunensi habuit, tempore æstivo, in loco qui vocatur Stramiacus, cum Pippino et Ludovico filiis. Nam quod Lotharius non adfuit, invalentia ægritudinis supra dictæ obfuit. In quo causam ecclesiarum Lugdunensis atque Viennensis vacantium ventilari fecit, eo quod episcopi dudum illarum, Agobardus quidem iussus ad rationem non venerit reddendam; Bernardus autem Viennensis adfuerit quidem, sed rursus fugam inierit. Sed hæc quidem res imperfecta remansit, propter absentiam, ut prædictum est, episcoporum. Sed et causa Gothorum ibidem ventilata est, quorum alii partibus Bernardi favebant, alii ducebantur favore Beringarii Hunroici [Hunrooi] quondam comitis filii. Sed Beringario immatura morte prærepto, apud Bernardam potestas Septimanicæ quam maxima remansit, legatis illuc missis, qui ea quæ indigebant correctione in meliorem componerent statum. His peractis, et jam filiis populoque dimissis, imperator autumnali venatione peracta, ad missam sancti Martini Aquisgrani rediit, et hiemem ibidem exegit, Natalem quoque Domini itemque Paschalem solemnitate, juxta morem debitum et sibi semper familiarissimum, ibidem celebravit.

(837.) At vero mediante festivitate Paschali dram semper ac triste portentum, id est comete sidus, in signo Virginis apparuit, in ea parte ejusdem signi qua penulam ejus subtus, caudam vero serpentis simulque corvum constringit. Quod cum non in ore errantium septem siderum Orientem versus peteret, per viginti quinque dies, quod mirum est dictum, item sidus et Leonis ac Cancræ, nec non Geminorum transiens signa, in capite Tauri tandem sub Aurigæ pedes, igneam globum jubarumque prolixitatem deposuit, quas usquequaque porrexerat antea. Quam rem cum primum imperator taliam studiosissimus conspexisset, constitit, et antequam quieti membra committeret, accitum quemdam, itemque me, qui

hæc scripsi, et qui hujus rei scientiam habere credebatur, percontari studuit quid super hoc mihi videretur. A quo cum tempus peterem quo faciem sideris considerarem, ac per hæc rei veritatem investigarem, et cogitam in crastinum nuntiarem, imperator rursus, quod erat verum, tempus me redimere velle, ne cogeret triste aliquid respondere: Perge, inquit, in moenia huic domui contigua, et nobis quæ perspexeris nuntia. Novi enim a me hanc stellam nequaquam præterita vespera visam, vel a te monstratam: sed scio hoc signum cometarium esse, de quo jam præteritis diebus locuti sumus. Quid autem portendere tibi videatur, edicito. Cumque aliqua dicerem, et aliqua tacuissem: Unum est, inquit, quod adhuc silentio premis. Mutationem enim regni mortemque principis hoc portento monstrari dicunt. Cumque ego testimonium Prophetæ in medium protulissem, quo dicitur, *A signis cæli ne timueritis quæ pavent gentes*, ille solita usus magnanimitate et prudentia: Non alium inquit, timere debemus præter illum qui nostri et hujus sideris creator est. Sed ejus clementiam non satis laudare et mirari possumus, qui nostram inertiam, cum simus peccatores et impenitentes, talibus indicis dignatur admonere. Quia ergo et me et omnes communiter hoc ostentum tangit, omnes pro posse et sapere ad meliora festinemus, ne forte misericordiam illo prærogante, et nostra impenitudine impediante, nos illa inveniamur indigni. His dictis, et ipse paulisper mero indulisit, et omnibus id facere jussit, et unumquemque ad sua se colligere præcepit. Noctemque illam, ut nobis perlatum est, pervigilem duxit, ac Dei laudibus et obsecrationibus oneratam, luci supervenienti præsentavit. In cujus crepusculo ministros aulicos vocavit et elemosynas quas largissime pauperibus ac servis Dei, tam monachis quam canonicis, porrigi jussit; missarumque solemnia per quoscunque potuit celebrari fecit: non tantum sibi metuens, quantum Ecclesiæ sibi creditæ prospiciens. Quibus rite dispositis uti ordinaverat, venatum in Arduennam perrexit. Quo, ut dicebant, ultra solitum ei prosperrime cessit; omniaque quæ illo tempore illi placuere, prospero eventu cucurrerunt. Præterea, insistente Augusta et ministris palatinis, quandam partem imperii imperator filio suo dilectissimo Carolo Aquisgrani tradidit, sed quia inefficosa remansit, a nobis quoque silentio premitur. Quam rem auditam cum fratres ejus ægre tulissent, matuum iniere colloquium. Sed nil se contraire posse intuentes, et cæptum dissimulantes, motus patris, qui ex hoc accidisse videbantur, facillime composuere. In his imperator tota ætate consistens, indixit generalem conventum, autumnali tempore, id est Septembri mediante, in Carisiaco. In quo loco et tempore filius ejus Pippinus ab Aquitania ad eum venit, et ipsi conventui interfuit. Ubi dominus imperator filium suum Carolum armis virilibus, id est, ense, cinctum, corona regali caput insignivit, partemque regni quam homonymus ejus Carolus habuit, id est Neustriam, attri-

buit. Itaque dominus imperator inter filios, quantum sibi possibile fuit, coagulo benevolentiae firmato, Pippinum in Aquitaniam, Carolum autem in portionem regni ipsi attributam dimisit. Et praesentes quidem Neustriæ provinciae primores Carolo manus dederunt, et fidelitatem sacramento obstrinxerunt: absentium autem quisque postea itidem fecit. In eodem loco et tempore pene omnes Septimaniae nobiles adfuerunt, conquerentes adversus Bernardum ducem illarum partium, eo quod illius satellites tam rebus ecclesiasticis quam privatis, absque ullo respectu divino humanoque, pro libito abuterentur. Unde petierunt ut dominus imperator sub suae protectionis munimine eos susciperet, et post hæc tales missos in eandem terram dirigeret, qui et potestate et prudentia de ablatis æquo libramine penderent, et avitam eis legem conservarent. Ad quod peragendum missi sunt, secundum postulationem eorum, et domini imperatoris electionem, Bonifacius comes, et Donatus itidem comes: sed et Adrealdus Flavianicensis monasterii abbas. His rite peractis, imperator ab eo loco divertit, et venationi autumnali juxta morem operam dedit, et ad tempora hiemalia exigenda se Aquisgrani collegit.

Qua hieme transacta, Kalendis Januarii sævus cometa ignis in signo Scorpionis apparuit, non multo post solis occubitus. Cuius minacem vultum non multo post excessus Pippini est subsecutus. Interea Judith Augusta, consilii quod pridem cum consiliariis alicis cæterisque regni Francorum nobilibus inierat nequaquam immemor, persuasit imperatori quatenus ad Lotharium filium suum missos mitteret, qui eum ad patrem invitarent, ea conditione ut si fratris sui Caroli dilector et adiutor, tutorque et protector esse vellet, veniret ad patrem, et sciret se ab eo omnium perperam gestorum indulgentiam adepturum; simul et medietatem imperii, excepta Bajoaria, consecuturam. Quæ res tam Lothario quam suis per omnia utilis visa est. Venit ergo juxta conditum ad Wormatiam post Paschæ solemnitatem (838). Quem pater cum multa alacritate suscepit, et dapsiliter suos curare præcepit, et sicut mandaverat universa peregit, in tantum ut ei datis triduo induciis, universum imperium suum cum suis ipse divideret, si ita liberet; ita tamen ut partium electio penes imperatorem et Carolum maneret. Sin aliter vero, partitionem imperii imperatori et Carolo faciendam magis censeret. Itaque Lotharius cum suis divisionem regni domino imperatori pro suo libitu committunt, affirmantes se hanc divisionem nequaquam exsequi posse propter ignorantiam locorum. Igitur imperator cum suis, æquo ut sibi suisque visum est libramine, omne suum divisit imperium, præter Bajoariam, quam Ludovico reliquit atque ideo in partem eorum nemini cessit. His peractis, et filiis universoque populo evocatis, data sibi optione, Lotharius a fluvio Mosa australem sibi partem terrarum reliquit, et ut haberet coram cuncto populo se

velle verbo signavit. Imperator vero lætabatur in his, et cunctus populus talibus factis applaudens, omnia sibi placere dicebat. At vero Ludovici animum non parum hæc gesta læserunt. Imperator porro pro his gestis Deo gratias agebat, filiosque monebat ut unanimes essent, et se alterutro tuerentur: et Lotharius quidem junioris fratris curam gereret, cujus se spiritualem esse patrem meminisse deberet: Carolus autem tanquam patri spirituali et fratri seniori debitum honorem deferret. Cumque hoc tanquam veræ pacis amator peregisset, et inter fratres mutuam dilectionem, et inter utriusque filii populum, quantum sibi posse datum est, alternum sevisset amorem, lætus Lotharium in Italiam lætum dimisit, multis muneribus ditatum, donatum benedictionibus paternis, et monitum ne oblivisceretur saltem nuper sibi promissorum. Egit ergo Natalis Domini atque Paschæ solemnitatem celeberrime Aquis.

(839.) Ludovicus vero audiens hujusmodi patris erga fratres suos voluntatem, et regni inter eos divisionem, non tulit. Ideoque quidquid regni trans Rhenum fuit, sibi ascribendum putavit, et vindicandum statuit. Quod cum imperatori delatum esset, in transactam festivitatem Paschalem differendum judicavit. Qua peracta, nequaquam procrastinandum in talibus ratus, cum multis viribus Rhenum quidem apud Mogontiacum transiit et Triburas venit, ibique aliquandiu ad colligendum exercitum consedit. Quo coacto, usque Bedonaiam [Hodomiam] perrexit, ibique filius quonquam invitatus, suppliciter venit, et increpatus ab eo, male se egisse confessus, emendaturumque se perperam gesta professus est. At imperator consueta et sibi semper amica utens mansuetudine, et filio indulxit, et eum verbis primum, ut dignum fuit, paululum asperis increpavit: post autem lenioribus demultum, in regno reliquit. Atque in redeundo Rhenum in loco qui Confluens dicitur, transmeavit, in Arduenna venationem solitam peracturus. In qua cum exerceretur, nuntii ad eum certissimi venerunt, affirmantes, quod verum erat, aliquos Aquitanorum suam sententiam expectare, qualiter res Aquitanici regni ordinaretur: aliquos item indigne ferre quod audierint Carolo a patre idem regnum traditum. Nam imperatore de talibus sollicito, Ebroinus nobilissimus Pictavensis episcopus Flateram advenit, nuntians tam se quam cæteros primores ejusdem regni expectare imperatoris voluntatem, et imperantis exsequi velle jussionem. Erant enim in hac voluntate conspirantes maximi quippe procerum: quorum eminentes erant, scilicet ipse Ebroinus venerabilis episcopus, Reginardus comes, Gerardus itidem comes et gener quondam Pippini, nec non Hiratarius [Ratharius] similiter comes Pippini gener, sed et alii quamplures horum sequentes voluntatem, nullo poterant pacto sejungi. At vero altera pars populi, quorum vel maximus fuit Emenus quidam, assumentes filium quondam Pippini regis, Pippinum itidem nomine, quaquaversum poterant, vagaban-

tur, sicut moris talibus est, prædationibus atque tyrannidi operam dantes. Precabatur ergo præfatus antistes Ebrolnus imperatorem, ne in longum differret hunc morbum serpere, sed mature mederetur per suum adventum tali incommodo, antequam tanta lues plurimos inficere posset. Imperator porro præfatum episcopum in Aquitaniam cum multis gratiarum actionibus remisit, et quæ visa sunt suis fidelibus mandavit : et ut sibi autumnii tempore aliqui eorum in Cabillonon occurrerent imperavit. Ibi enim generalem indixit conventum. Nullus porro succenseat imperatori, quod dictante crudelitate, nepotem suum regno privare voluerit : cum ipse morem gentis nativum noverit, ut pote connutritus illis, et quia levitati atque aliis studentes vitis, gravitati atque stabilitati penitus renuntiarunt, et ut talem Pippinum fratrem ejus facere possent, pene omnes qui ob custodelam ei missi erant, sicut sibi olim a patre Carolo dati fuerant, ab Aquitaniam finibus eliminaverunt. Post quorum abcessum quanta et qualia emergerint malorum vitiorumque monstra et publica et privata in eodem regno, moderna quoque præsentium studia repræsentant. Volebat plissimus imperator pie et rationabiliter educari puerum, ne vitis prostitutus nec sibi nec aliis præesse et prodesse postea posset : cogitans illud, quod quidam, qui filiis in teneriori ætate adhuc postulis tradere regnum nollet, taliter se excusasse legitur : Ego enim non quod inviteam ex me gentis, honorifice eos haberi voto, sed quia novi adolescentibus hæc studia ferocia nutrimenta suggerere. Itaque imperator, uti condixerat, tempore autumnali Cabillonensem urbem petiit, et tam ecclesiastica quam publica suo more disposuit. Deinde ad regni Aquitanici ordinationem se convertit. Nam cum regina movit ab eodem loco, et filio suo Carolo, et valida manu : et Ligeris amne transmissa, Arvernorum urbem petiit. Ibi que fideles suos sibi occurrentes benigne juxta morem solitum suscepit, et suo filio Carolo cum solitis sacramentis commendari fecit. Quosdam, qui occursum debitum fidelitatemque sibi impendere negarunt, sed insuper latrocinando exercitui obambolabant, et quascunque poterant prædas exercebant, comprehensos legali quaestioni jussit subdere.

(840.) Hæc eo agente, Natalis Domini festivitas rediit, eandemque solemnitatem Pictavis cum debito et solito honore celebravit : ibidemque moranti, et quæ utilitas poscebat, disponenti, nuntius ille advenit, dicens Ludovicum filium suum, assumptis quibusdam Saxonibus atque Thoringis secum, Alamanniam invasisse. Quæ res maximum incommodum ei peperit. Etenim cum jam senili ætate gravaretur, et phlegmatis abundantia, quæ hieme augmentatur, ultra solitum pulmo ejus gravaretur, pectusque quateretur, accessit etiam hic tristis nuntius. Cujus relatu adeo affectus est amaritudine, quamvis esset pene ultra humanum modum natura mississimus, fortitudine magnanimus, pietate cautissi-

mus, ut in apostema pituita exerescens duresceret, et intra vitalia ulcus letale concreceret. Invictus tamen illius animus, dum turbari tali peste Ecclesiam Dei populumque Christianum vexari comperit, nec fastidio cessit, nec dolori fractus succubuit. Sed postquam sanctum Quadragesimale jejunium cum uxore et filio Carolo inchoavit, adversus hanc tempestatem sedandam se obicem tulit. Et qui solitus erat hoc tempus psalmorum decantatione, orationum instantia, missarum celebratione, elemosynarum liberalitate, cum summa devotione totam solemne reddere, ita ut vix uno aut duobus diebus propter exercitationem equitationi indulgeret : nunc propter discordiam sugandam, pacemque revocandam, nullum diem habere feriatum voluit. Pastoris enim boni exemplum sequens, pro utilitate gregis sibi commissi non refugiebat etiam proprii corporis jacturam ferre. Unde non ambigendum est ei redditam præmii quod ita laborantibus se datum promisit maximus Pater princepsque pastorum. Cum maxima igitur fatigatione impugnantibus valentiam illius præmissis casibus, pervenit imminente sacratissima Paschali solemnitate Aquasgrani, ibique eam cum solita devotione celebravit. Qua explicita, cooptam negotium acceleravit explere. Nam, Rheino transmeato, Thoringiam continuato itinere penetravit : ubi Ludovicum morari per id tempus didicit. In qua cum eum conscientia morari non pateretur, ut pote jam patre propinquante, rebus etiam diffideret, salutem in fugæ subsidio posuit. Redempto enim itinere, per Sclavorum terram in propria rediit. Quo illo redeunte, imperator generalem conventum in urbe Vangionum, quæ nunc Wormatia dicitur, congregari præcepit. Et quia res Ludovici taliter se habebant, Carolus autem filius ejus cum matre in Aquitania versabatur, imperator ad filium suum Lotharium in Italiam misit, jubens ut eidem placito interesset, quatenus cum eo et aliis de hæc re deliberaret. Quo in tempore deliquit solis contigit, tertia die Litanie majoris, insolito modo. In tantum enim lucis recessu tenebræ prævaluerunt, ut nihil a noctis veritate differre videretur. Stellarum namque rarus ordo ita cernebatur, ut nullam sidus lucis solaris hebetudinem pateretur, quia potius luna, quæ se ei adversam præboerat, paulatim orientem petendo primum corniculatim illi lumen a parte occidentali restiteret, in morem sui, quando prima vel secunda cernitur, et sic per augmenta totam venustatem tota rota solis recipere. Quod prælignium, licet nature ascribatur, tamen lamentabili exitu consummatum est. Portendebatur enim per hoc maximum illud lumen mortallum, quod in domo Dei supra candelabrum positum omnibus lucebat, plissimæ recordationis imperatorem dico, maturitatis rebus humanis subtrahendum, mundumque ejus decessu in tenebris tribulationum relinquendum. Cæpit ergo fastidio tabescere, et nauseanti stomacho ad cibum potumque intendere, crebris suspiriis urgeri, singultibus quati, ac

per hoc virtute destituit. Natura enim suis deserta comitibus, necesse est ut vieta fatiscat. Quod cernens, jussit sibi parari habitacula æstiva atque expeditionalia, in insula quadam contigua Mogontiacæ civitati : ibique viribus desertus, lectulo sese committit.

Porro quis explicet ejus pro Ecclesiæ statu sollicitudinem, vel pro ejus concessione mororem ? quis enarrare lacrymarum flumina, quas pro acceleratione divinæ clementiæ fundebat ? Non enim se recessurum dolebat, sed quod futurum noverat gemebat, dicens se miserum, cujus extrema claudentur talibus inferiis [miseriis]. Aderant autem ejus consolationi venerabiles antistites et alii servi Dei quamplurimi, inter quos erant Hethi venerabilis Treverorum archiepiscopus, Otgarius Mogontiacæ similiter archiepiscopus, sed et Drogo frater domini imperatoris Metensis episcopus, nec non sacri palatii archicapellanus. Quem quanto sibi propinquorem noverat, tanto ei familiarius sua omnia et semet credebat. Per eundem quotidie confessionis suæ munus, sacrificium spiritus contribulati, et cordis humiliati, quod Deus non despicit, offerebat. Cibum ejus erat solummodo per dies quadraginta Dominicum corpus, laudante eo justitiam Dei et dicente : Justus es, Domine, ut quia Quadragesimæ tempus non jejunans exegi, saltem coactus idem jejunium tibi exsolvam. Jussit autem eidem venerabili fratri suo Drogo, ut ministros cameræ suæ ante se venire faceret, et rem familiarem, quæ constabat in ornamentis regalibus, scilicet coronis, et armis, vasis, libris, sacerdotalibusque vestibus, per singula describi juberet. Cui prout sibi visum fuit, quid ecclesiis, quid pauperibus, postremo quid filiis elargiri deberet, edixerat, Lothario scilicet et Carolo. Et Lothario quidem coronam, ense, sceptrum auro gemmisque redimitum, eo tenore habendum misit, ut fidem Carolo et Judith servaret et totam regni portionem illi consentiret et tueretur, quam, Deo teste et proceribus palatii, ille secum et ante se largitus ei fuerat. His rite peractis, gratias Deo egit quia nihil sibi superasse proprium cognovit. Inter hæc tam venerabilis antistes Drogo, quam cæteri pontifices, dum in cunctis quæ agebantur Deo grates persolverent : ut pote qui videbant quod eum, quem chorus virtutum semper comitatus fuerat, nunc perseverantia subsequens, quasi cauda hostiæ, totum ejus vitæ sacrificium Deo prorsus acceptum reddebat : unum erat quo gaudium eorum offuscabatur. Verebantur enim ne forte filio Ludovico implacabilis esse vellet, scientes quod vulnus frequenter incisum, aut cauterio adustum, acerbiorum dolorem sustinenti propagaret ; fisi tamen de ejus invicta patientia qua semper usus est, per Drogonem fratrem ejus, cujus verba spernere nolebat, animum illius leniter pulsant. Qui primum quidem amaritudinem sui animi demonstrat. At vero parumper deliberans, et viribus quantuliscunque collectis enumerare conabatur, quot et quantis in-

A commodis ab eo afflictus sit, et quid contra naturam et Domini præceptum talia agendo commiserit. Sed quia ipse. inquit, ad me venire satisfactorius nequit, ego quod meum est ago, vobis testibus et Deo, omnia quæ in me peccavit illi remitto. Vestrum autem erit illum monere, ut si ego illi toties perperam gesta indulsi, ille tamen sui non obliviscatur, qui canos paternos deducit cum dolore ad mortem, et in talibus communis Patris Dei præcepta minasque contempsit. His peractis et dictis (erat enim vespere sabbati), præcepit ut ante se celebrarentur vigiliæ nocturnæ, et ligno sanctæ crucis pectus suum muniretur : et quandiu valebat, manu propria tam frontem quam pectus eodem signaculo insignibat. Si quando lassabatur, per manus fratris sui Drogonis nutu id fieri poscebat. Mansit ergo tota illa nocte omnis virtutis corporeæ inops, solius sobrietatis animi compos. In crastinum, quæ erat Dominica, jussit ministerium altaris præparari, et per officium Drogonis missarum solemnia celebrari : nec non per manus ejus, juxta morem, communionem sacram sibi dari, et post hæc cujusdam potiunculæ calidulæ haustum præberi. Quo perpaululum prælibato, precatus est fratrem, et simul astantes, ut curandis corporibus operam darent, se tandiu præstolarum quandiu illi refici possent. Instante autem migrationis ejus articulo, juncto pollice cum articulis (hoc enim facere consueverat, si quando fratrem nutu vocabat) Drogonem accersivit. Quo veniente et reliquis sacerdotibus, verbis quibus potuit et nutibus se commendans, benedici petivit, et quæ solent agi in egressu animæ, fieri postulavit. Quibus id agentibus, sicut plures mihi retulerunt, conversa acie in sinistram partem, indignando quodammodo, virtute quanta potuit dixit his *Hutz, Hutz*, quod significat, Foras, Foras. Unde patet quia malignum spiritum vidit, cujus societatem nec vivus nec moriens habere voluit. At vero elevatis ad cælum oculis, quanto huc minacius intuebatur, tanto illuc lætius intendebat [*Ms. cod.*, angelorum agmina ad se intuens conspexit venientia : illa lætius sic intendebat, etc.], ita ut nihil a ridente differre videretur. In talibus ergo vitæ præsentis terminum sortitus, ad requiem feliciter, ut credimus, commigravit : quia, ut veraciter dictum est a veridico doctore : *Non potest male mori qui bene vixerit*. Decessit autem xii Kalendas Julii, anno vitæ suæ sexagesimo quarto. Et Aquitanicæ quidem præfuit per annos triginta septem, imperavit vero viginti septem. Anima porro recedente, Drogo frater ejus et episcopus Metensis, cum aliis episcopis, abbatibus, comitibus, vassis dominicis, plurimaque frequentia tam cleri quam populi, sumptis imperatoris reliquis cum magno honore Metis transportari fecit, et in basilica sancti Arnulfi, quo et mater ejus condita est, nobiliter sepelivit.

Finiunt Vita et actus gloriosi principis invicti et orthodoxi imperatoris Ludovici Pii.

**EPITAPHIUM LUDOVICI REGIS
ET IMPERATORIS,**

QUI JACET IN MONASTERIO SANCTI ARNULFI METENSIS.
Imperii fulmen, Francorum nobile culmen,
Erutus a sæclo conditur hoc tumulo.
Rex Ludovicus pietatis tantus amicus,
Quod Pius a populo dicitur et titulo.
Hildegard soboles, Caroli Magni pia proles,
In pacis metas colligit hunc pietas.
Rumelicum villam, quidquidve refertur ad illam,
Arnulfo sancto contulit, huicque loco.
Stirps a quo procerum, regumque vel imperatorum,
Quorum muneribus sistitur iste locus.

ALIUD EPITAPHIUM LUDOVICI.

(*Ex veteri membrana S. Arnulfi Metensis, apud Baluzium, Capitul. tom. II, pag. 1566.*)
Præcelsus meritis, famoso et nomine clarus,
Felix Augustus hic Luduicus adest.

A Corporis hic artus clausit quando ultima solvit
Humanæ vitæ et super astra petit.
Hic fidus, fortis, nulli pietate secundus,
Clemens, et patiens, atque benignus erat.
Ecclesias Christi ritu renovavit honesto,
Ipsius et cultor verus ubique fuit.
Cæsaris hic genitus Caroli Augustique superstes
Successit regno huic sceptrâ regens populi.
Quem nunc pro sacris meritis jam credere fas est
Cum Christo Domino regna tenere poli.
Cujus germanus Drogo Christique sacerdos
Transtulit huc corpus, condidit hoc tumulo.
Decessit autem anno imperii sui xxvii, die xv
Kal. Julii, anno vero ætatis lxxiv, quievitque in pace.
Hanc, æterne Deus, Cæsar Lotharius aram
B Devoto jussit corde parare tibi;
Illic sacra tui quo victima rite sacretur
Corporis, et fiat sanguine munda tuo.

**LUDOVICI I
COGNOMENTO PII, IMPERATORIS AUGUSTI
NECNON FILIORUM EJUS
DIPLOMATA ECCLESIASTICA
USQUE AD DIVISIONEM IMPERII ANNO DCCCXL.**

I
PRO NOBILIACENSI MONASTERIO.

(Anno 793.)

[Mabill., *Annal. ord. S. Bened.*, tom. III, pag. 715.]
Ludovicus gratia Dei rex Aquitanorum.

In Christi nomine nobis rectum esse videtur, ut quandoque ecclesiastici viri catholici et Dei sacerdotes, clerici et pauperes, ad nostram petent clementiam, eis regalis potestas tuitionem impertiat, qui fideliter ad nostram desiderant pertingere magnificentiam. Et Christo auspici sine dubio plenus credimus divina misericordia nobis exaudire, si petitionibus sacerdotum placitis auribus obaudiamus, et ea quæ recta poposcerint, ad effectum perducimus. Denique ostensum est in conspectu nostro per magnifico viro et parente nostro Ato diacono atque abbate statuta, quam ipse ex ore gloriosissimi et genitoris mei regis Caroli summumque catholicum sumpsit, qualiter cellola, cujus vocabulum est Nivaliacus, de ratione sancti Hilarii, sita in loco quieto, et valde congrua ad habitationem servorum Dei et pauperum, juxta possibilitatem loci illius monachos, qui secundum sancti Benedicti regulam degere deberent, instituit. Et venerabilis vir jam memoratus dominus Ato abba, parens noster, fidelissi-

C mus domino et genitore meo et noster, nobis subtiliter suggestit, ut ipsa cella vel reiculas, quas ipse ibidem detulit, necnon et hoc quod Hermembertus sacerdos rector ipsius cellolæ ibidem confirmavit, et illas conjunctiones, quas anteriori pontifici Pictaven-sis, quem nos recognovimus, Ansaldus, Ebarcius, et Guozbertus, ad ipsam cellam detulerunt, vel detimentes et viri catholici inantea conferre voluerint, per nostram munificentiam semper sit conjunctum, et nunquam sit interruptum. Præcipiendo præcipimus universis fidelibus nostris episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus, vicariis, centenariis, telonariis, vel omnibus missis nostris discurrentibus, seu qui curam publicam et privatam habere noscantur, ut in reiculas præfatæ cellolæ, vel homines eorum ubique commanentibus, qui ibidem recte aspiciunt, nullo unquam tempore ad causas audiendas, vel fredda undique exigenda, seu mansiones aut paratas faciendum, vel quascunq; redditiones requirendas, ingredi non præsumant; sed pro integra firmitate petiit memoratus dominus Ato abba sui que monachi, ut circa ipsa cella Dei per nostram auctoritatem in omnibus confirmare deberemus: quod pro reverentia domini et patroni nostri beatissimi Hilarii benignissimo animo illud præstitisse vel confirmasse comperite. Et quidquid exinde fiscus noster augmen-